Бүхы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

# БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ ОБКОМОЙ, БУРЯАДАЙ АССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

Газетэмнай 1921 оной декабриин 21-һээ гарана | № 164 (17287) | 1986 оной июлиин 16, среда | Сэн 3 мүн.

## М. С. ГОРБАЧЕВ ЯДЕРНА ТУРШАЛГАНУУДЫЕ БОЛЮУЛХЫН ТҮЛӨӨ ЭРДЭМТЭДЭЙ УЛАСХООРОНДЫН ХУРАЛДААНАЙ ТҮЛӨӨЛЭГШЭДТЭЙ УУЛЗАБА

Гадаадын оронуудһаа хабаадажа байгшадай гуйлтаар КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь М. С. Горбачев энэ хуралдаанай үүсхэлшэд болохо бүлэг эрдэмтэдтэй июлиин 14-дэ уулзаба.

Римэй университедэй профессор, Папска Наукануудай академиин гэшүүн Дж. Б. Марини-Беттоло ядерна зэбсэгтэй бүхы гүрэнүүдэй, нэн түрүүн СССР-эй болон США-гай хүтэлбэрилэгшэдтэ хандажа, хуралдаан дээрэ баталагдан абтаһан декларациие хуралдаанда хабаадагшадай үмэнэһөө М. С. Горбачевто барюулаа. Ядерна туршалгануудые хэлгээ Советскэ Союзай нэгэ талаһаа болюулһанай, мүн ядерна буу зэбсэг туршалгануудые хорихо хэрэгые хинаха сейсмологическа түхеэрэлгэ байгуулха талаар совет болон американ эрдэмтэдэй хамтын хүдэлмэри хэһэнэй ашаар тохёолдоһон таарамжатай боломжо оршон байдалда декларации баталагдан абтаха аргатай болоо гэжэ итальян эрдэмтэ документые барюулхадаа тэмдэглэбэ.

Эрдэмтэдэй декларациие абахадаа, М. С. Горбачев уласхоорондын хуралдаанда хабаадагшадые бултыень амаршалба. Таанадай уулзалга хүн түрэлтэнэй хүгжэлтэ дэбжэлтые хамгаалгада хабаатай мүнөө үеын эгээл шухала асуудалда зорюулагдаһан байгаа гэжэ тэрэ мэдүүлээ. КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь иигэжэ хэлэбэ: Энэ хадаа ямар политическэ байгуулалтада хабаатай байһанһаань дулдыдангүй, бүхы оронуудай аша туһада зорюулагдаһан харюусалгатай документ болоно. Ушар. ёһо ойлгохо, ехэ юумэ мэдэхэ хүнүүдээр нэгэн дуугаар баталагдан абтаһан дээрэһээ энэ документ онсо шухала удха шанартай, ехэ нэрэ хүндэтэй байна. Таанадай хандалга эгээл анхаралтайгаар зүбшэн хэлсэгдэхэ юм. Совет правительство шиидхэбэри абаха, тэрээн тухай таанадта дуулгагдаха.

М. С. Горбачев совет болон гадаадын эрдэмтэдтэй дэлгэрэнгыгээр хөөрэлдэбэ. Хуралдаанда хабаадагшадай эхилһэн хэрэг мүнөө дэлхэй дээрэхи оршон байдалаар һанаагаа зобожо байһан хүнүүдэй эгһөө дэмжэгдэжэ, хүгжөөгдэхэ аабза гэжэ этигэн найдажа байһанаа тэрэ мэдүүлээ. (ТАСС).

*Габшагай һара үргэлжэлһөөр*

# ТЭЖЭЭЛ БЭЛЭДХЭЛГЫН ТҮРҮҮ ТЕХНОЛОГИ ҮРГЭНӨӨР ХЭРЭГЛЭЭ!

## ШАНАРТА — ОНСО АНХАРАЛ

Колхозой партбюрогой секретарь Владимир Намсараевич Аюрзанаевтай бидэ үсэгэлдэр эрьеһэн аадарай һүүлээр хонхосог соогуур тогтоһон һатай харгыгаар үбһэшэд тээшэ зорибобди.

— Владимир Намсараевич, энэ жэлэй үбһэ хуряалгада ямар хубилалтанууд бии гээшэб! Сагаймнай эрилтэнүүд шангадаа ха юм даа. Тиимэһээ үнгэрһэн жэлнүүдэйхиһээ онсо илгаа бии ёһотой.

—Зүб, зүб. Партиин XXVII съездын эрилтэнүүдэй ёһоор хүдэлмэрнөө хубилгажа байнабди. Һүүлэй жэлнүүдтэ үбһэ хуряаха түсэбөө дүүргэдэг болонхойбди. Гэбэшье тэрэнэй шанарта анхарал багаар хандуулагдадаг байгаа. Харин энэ жэлдэ гол анхаралаа үбһэнэй шанарта хандуулнабди. Энэ жэлдэ үбһэнэй шанар шалгаха лаборатори бии болгообди. Арбан хоног бүхэндэ һурилэгдэһэн үбһэн шалгагдажа байха юм. Хоёрдохёор, ногооной шэмэеэ, үнэтэ бодосуудаа гээгээгүй үедэ үбһэ хуряалгые гол түлэб дүүргэхын түлөө социалис мүрысөөнэй гурим шэнэлээбди. Жэшээнь, [illegible] арбан табан болотор түсэбэйнгөө 40 процент бэелүүлһэн звенонуудта 200 түхэриг шан барюулагдаха. Арбан хоногой үнгэреэд байхада түсэбэй 60 процентые дүүргээд байһан звенодо баһал иимэ мүнгэн үгтэхэ юм. Юрэдөө, августын 15-да түсэбөө дүүргээд байха ёһотойбди. Тиихэдээ бэлэдхэгдэһэн үбһэнэй 60 процент нэгэдэхи, хоёрдохи классай байха ёһотой. Энэ гурим дүүргэһэн звено бүхэндэ иимэл мүнгэн үгтэхэ. Гурбадахяар гэхэдэ, хүнүүдэй ажалдаа хандаса тад ондоо болоо. Даалгагдаһан ажалдаа харюусалга ехэтэйгээр хандахые оролдоно. Журамшье һайжараа,— гэжэ тэрэ хөөрэнэ.

Ниитын адууһа малда бардам хүрэхэ һайн шанартай үбһэ тэжээл бэлэдхэжэ абахаһаа бэшэ шухала зорилго мүнөө хүдөөдэ юун байхаб. Кэрл Марксын нэрэмжэтэ колхозой правлени, партийна организаци энэ харюусалгатай хүдэлмэриие һайнаар үнгэргэхын түлөө ехэтэ оролдолго гаргажа байна. Үбһэ хуряалгада ажал хэжэ шадаха бүхы хүнүүд хабаадуулагдана. Үбһэшэдэй звенонуудай диилэнхи олониень коммунистнууд толгойлно.

Уданшьегүй Элхи голые зубшаһаар Хонгор-Добс гэжэ нэрлэгдэһэн газарта байрлаһан коммунист Максим Цыбикович Дондуковой звенодо хүрэжэ ерэбэбди. Бага хотогор газарта хэдэн трактор хойно хойноһоо һубарилдан ногоо унагаажа ябана. Тээ саанань — багахан хушуунай үбэртэ хэдэн хүнүүдэй гараар сабшахань харагдана. Юрэдөө, ажал түлэг дундаа.

— Мүнөө бидэ 460 центнер үбһэ бэлэдхээд байнабди. Найман һуритэйбди. Юу хэлэхэб, эдэ һуринуудэймнай ногоон бороо үзөөгүй, одоол һайхан байха даа. Эдэ үдэрнүүдтэ сагай уларил һайн байгаа. Гэбэшье бидэ нарата үдэр бухэниие гүйсэд хэрэглэжэ, сабшаһан ногоогоо һэлижэ дары хатаажа абахые оролдонобди. Бидэндэ 136 гектар сабшалан даалгагданхай. Эндэһээ 1632 центнер үбһэ хуряаха даабаритайбди. Энэ жэлэй урагаса нёдондонойхиһоо муушаг. Гэбэшье энэ даабарияа үлүүлхые оролдохобди,— гээд Максим Цыбикович хөөрэнэ.

Звенодо бухыдөө 22 хүн хүдэлнэ. Тэдэнэй диилэнхи олониинь залуушуул. Эндэ саг зуурын партийна бүлэг эмхидхэгдэнхэй. Тус бүлэгые Пурбо Бадмаевич Цырендоржиев толгойлдог. Энэ бүлэгэй гэшүүд звено соогоо ниитэ-политическэ хүдэлмэри һайнаар ябуулна. Социалис мүрысөөнэй гурим, абаһан социалис уялгануудынь шэмэглэгдэн бэшэгдэнхэй. Мүрысөөнэй ябаса дары олондо мэдээжэ болгогдоно. Бүлэгэй коммунистнууд булта партийна даабаритайнууд. Тэдэнэр саг үргэлжэ хөөрэлдэжэ, хамтын шиидхэбэри абажа байдаг. Нэгэ үгөөр хэлэхэдэ, коммунист бүхэн түрүү зэргэдэ ябаха, жэшээ харуулха үүргэеэ муу бэшээр дүүргэнэ. Звеное даагша Максим Цыбикович өөрөө колхозой ахамад мелиоратор юм. Гэбэшье хоёрдохи жэлээ үбһэшэдэй звеное хүтэлбэрилнэ. Мүнөө эндэ агитатораар томилогдонхой.

— Максим Цыбикович, энэ шэнэ социалис мүрысөөнэй гурим тухай юун гэжэ һананат?

— Һайн лэ юумэн хэгдээ гэжэ хэлэхэ байнаб. Урдань нэгэдэхи һуури эзэлбэл гээд арба—хорин түхэриг үгэдэг байгаа. Энээниие звеногой гэшүүдтэ хубааха бэшэш. Харин мүнөөнэй гурим хүнүүдые ёһотойл урмашуулха байна. Гадна түрүү гараһан звенодо дамжуулгын вымпел үгтэхэ юм. Мүрысөөнэй гол удхань — үбһэ хуряалгые түргэдхэхэ, шанарыень һайжаруулха болоно.

Максим Цыбиковичтэй хөөрэлдэхэ үедөө үшөө нэгэ онсо шухала юумэн ойлгогдоо һэн. Энэ жэлдэ колхозой үбһэшэд үглөө эртэһээ эхилээд, үдэшын нара оротор хүдэлнэ. Колхозой хүтэлбэрилэгшэд, бүхы мэргэжэлтэд баһал энэ гуримда оронхой. Гадна, түб дээрэхи магазин үглөөнэй 7 часһаа нээгдээд, үдэшэ орой болотор хүдэлнэ. Үбһэшэдэй звеночууд эдеэ хоолоор һайнаар хангагданхай.

Эндэ нэгэ хэлэхэ юумэн гэхэдэ, манай хүрэһэн Дондуковой звеногой байрлаһан газарта харуулшанай хонохо багахан сарайһаа бэшэ юумэн үгы. Үбһэшэд пленкоор татагдаһан нариихан һарабша доро эдеэлнэ. Шанга наранһаа хорохо, үдын эдеэнэй һүүлээр бага амарха газар үгы. Гар хажуураа, тармуур болон бэшэшье зэр зэмсэгүүд газаа ябталаатай. Жэл бүри эндэ үбһэшэдэй байрладаг хада эндэнь юрын сарай, далабша бариихаар байгаа.

**М. САНДАНОВ.**
Загарайн район.

## ТҮРҮҮШЫН 100 ТОННО ГУРИЛ

Республикынгаа бүхы хүн зондо партиин обкомой хандаһан Хандалгые манай ажахын тэжээл бэлэдхэгшэд халуунаар дэмжээд, ниитынгээ адууһа малда элбэг хүрэхэ тэжээл, илангаяа шэмэ ехэтэй витаминтай ногооной гурил ноосэлхөөр тодорхой хүдэлмэри ябуулжа байнхай. АВМ-0,65 түхэлэй хоёр агрегадаа бидэ июниин 22-һоо хойшо хүдэлгэнэбди. Алексей Лубсанов, Галсан Банзаракцаев гэгшэдэй даадаг ажахын тоосоогоор хүдэлдэг звенонууд витаминтай ногооной гурил гаргана. Эндэхи хүдэлмэринь хоёр халаанда ябуулагдана.

Эдэ агрегадуудые ногоон набша намаагаар таһалгаряагүй хангаха хэрэгтэ КУФ-1,8 түхэлэй комбайнай механизаторнууд Дмитрий Халецкий Николай Чупошев хоёр хубитаяа ехээр оруулна. Автомашинын жолоошод С. Ведерников, П. Прашутин, Н. Бекетов болон бусад агрегадуудта хэршэгдэһэн ногоо асаржа үгэнэ.

Тэдэнэр мүнөө 100 тонно энэ сэнтэй тэжээл нөөсэлбэ. Байгша ондо тус звеногойхид бүхыдөө 700 тонно гурил гаргаха юм. Теэд эдэнэр КПСС-эй обкомой Хандалгатай дүтэ танилсахадаа, хэжэ ябаһан ажалаа шүүмжэлхы ёһоор хаража үзөөд, түсэбһөө гадуур үшөө 100 тонно гурил гаргаха байһанаа мэдүүлээ.

**М. СПАСОВ.**
Зэдын районой Борьёогой совхозой директор.

## ТЮК БОЛГОН БАГСАЛНА

Кабанскын шубуунай фабрикын М. Е. Сухановай даадаг тракторно-таряан ажалай бригадын механизаторнууд байгша ондо нёдондонойхидол адляар үбһэ бэлэдхэлгэдэ габшагай шангаар хүдэлжэ, социалис мүрысөөндэ түрүүлнэ. Эдэнэр мүнөө ногоо сабшажа унагааха, тэрэнээ соможо һурилхэ хүдэлмэрөө адли жэгдээр ябуулна. Һүүлэй дүнгөөр тус звеногой гэшүүд дүн хамта 1700 центнер һайн шанартай үбһэ бэлэдхээ, 530 центнерыень тюк болгон багсалаа. Дүй дүршэлтэй механизаторнуудай нэгэн, коммунист И. И. Солодовников үбһэ бэлэдхэлгэдэ түрүү технологи үргэнөөр хэрэглэнэ. Тэрээндэ нютагай дунда һургуулиин һурагшад хамһалсажа, тюгтэй үбһыень тусхай складта ябтална.

**М. ДАГБАЕВА.**
Кабанскын район.

*Зунай бэлшээриие зүбөөр хэрэглэе*

## ҮЛҮҮЛХЭ АРГАТАЙ

Санагын һү һаалиин фермын коллектив гүрэндэ һү худалдаха хахад жэлэйнгээ түсэбые уридшалан дүүргэбэ. Хахад жэлэй тоосоогоор түсэбһөө гадуур 300 шахуу центнер һайн шанартай һү һаажа урдихэбди гэжэ һаалишад мэдүүлһэн байна.

Байгша оной зургаан һарын туршада тус коллектив 1500 центнер һү гүрэндэ худалдаха байһан аад. даабаряа 101,5 процент бэелүүлээ. Тиихэдэ һаамынь үнгэрэгшэ жэлэй энэ үесынхитэй сасуулхада, 7 процентээр дээшэлһэн байна. Фермынгээ энэ ехэ амжалтада түрүү һаалишад Г. С. Дашибалова, Ц. Д. Бабалаева, С. Г. Ардаева, С. Х. Будаева, бусад хубитаяа ехээр оруулаа.

**В. ХАЛТИНОВ,**
КПСС-эй Захааминай райкомой инструктор.

Хоринн районой малшадай дунда дэлгэрһэн социалис мүрысөөндэ Хоринн совхозой мал адуулагша Дугар Базаровоич Ринчинов нэгэтэ бэшэ шалгараа. Нёдондо тэрэ ажамта түгэсоор ажалланайнгаа түлөө «1985 оной районой чемпион» гэһэн хүндэтэ нэрэ зэргэдэ хүртэһэн алдартай.

Мүнөө нүхэр Ринчиновэй даадаг гүүртын мал һаала тобирог ондо оробо.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: мал адуулагша Д. Б. Ринчинов.

Э. БУДАЕВАЙ фото.

## ХӨӨРЭЛДӨӨНҮҮД ЭХИЛБЭ

КПСС-эй ЦК-гай, СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй болон Совет правительствын уряалаар Малиин Арадай Демократическа Союзай Генеральна секретарь, Малиин Республикын Президент Мусса Траоре һамгантаяа хани ёһоной албанай хэрэгээр июлиин 14-дэ Москва ерэбэ.

КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой гэшүүн, СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшэ А. А. Громыко һамгантаяа, КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой гэшүүн, СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын Нэгэдэхи орлогшо Г. А. Алиев болон бусад тусхай тушаалтад аэродром дээрэ Малиин хүтэлбэрилэгшэ ба тэрэнэй һамгые угтаба.

* * *

Нүхэр А. А. Громыко болон М. Траоре гэгшэдэй хоорондо хөөрэлдөөнүүд энэл үдэр болобо.

Совет-малиин харилсаанай амжалтатай һайнаар хүгжөөгдэжэ байһанда хоёр тала сэдьхэлээ ханажа байһанаа мэдүүлхэ зуураа, элдэб асуудалнуудаар хоёр талын холбоо барисаае хүгжөөлгын асуудалнуудые зүбшэн хэлсэбэ. Уласхоорондын гол шухала асуудалнуудаар һанамжануудаа дэлгэрэнгыгээр халан абалсаһан байгаа. Дайнай аюулые һуларуулха, дэлхэй дээрэ бии болгогдоһон үхэлэй аюулта буу зэбсэгүүдэй асари ехэ нөөсэнүүдые удаа дараалан хорооло талаар шэглүүлэгдэһэн үргэн ехэ совет эб найрамдалта үүсхэлнүүдтэ Малиин гүрэнэй толгойлогшо гол анхаралаа хандуулба.

Африкын оронуудта тохёолдоһон хүндэ хүшэр экономическа байдал, энэ түбиин экономикые гүрэмшүүлан һайжаруулха хэрэгтэ бэрхэшээл түбэгүүдые ушаруулдаг шалтагаануудые хоёр тала шэнжэлһэн байгаа. Африкын асуудалнуудые, тэрэ тоодо бусад хүгжэжэ байгаа оронуудай асуудалнуудые ёһотойгоор шиидхэлгэ эб найрамдал ба уласхоорондын аюулгүй байдалые бэхижүүлгын, бүхы гүрэнүүдтэ адли тэгшэ экономическа аюулгүй байдал лаб хангаха уласхоорондын экономическа шэнэ гурим тогтоолгын харгы зэмаар шиидхэгдэхэ аргатай юм гэжэ тэдэнэр баталба.

Хөөрэлдөөнүүд үргэлжэлүүлэгдэхэ.

* * *

М. Траоре гэгшын хүндэлэлдэ КПСС-эй ЦК, СССР-эй Верховно Соведэй Президиум болон СССР-эй правительство Кремлиин Ехэ ордон соо сайлалга хэбэ.

А. А. Громыко, Г. А. Алиев, П. Н. Демичев болон бусад тусхай тушаалтад сайлалгада хабаадалсаа.

А. А. Громыко болон М. Траоре үгэ хэлэбэ. Тэдэнэй хэлэһэн үгэнүүд ехэ анхаралтайгаар шагнагдажа, альга ташалгаар угтагдаа.

Сайлалга халуун дулаан, хани барисаанай оршон байдалда үнгэрбэ.

(ТАСС).

## ГАЗАРТАА БУСАХАНЬ

НИИДЭЛГЭ ЗАЛАН ХҮТЭЛХЭ ТҮБ. (ТАСС). Космонавтнууд Леонид Кизим болон Владимир Соловьев «Мир»—«Союз Т-15» гэжэ замбуулинай комплекс дээрэ шэнжэлгэнүүдээ, туршалгануудаа түгэсхэхэнь.

Июлиин 14-дэ космонавтнууд «Геосистемэнүүдэй хүдэлсые холоһоо туршан шэнжэлхэ арга тухай» уласхоорондын комплексно проектын программын талаар «Геоэкс-86» гэжэ туршалгын үндэһөөр Германиин Демократическа Республикын газар дайдын зарим районуудай дүрэ зурагуудые космонавтнууд июлиин 14-дэ буулгажа абаба.

Ой модоной, хүдөө ажахын эдлүүриин газарай ямар байһые хинан шалгаха талаар туршалгын үрэ дүн хэрэглэгдэхэ байна. Гадна Экономическа Харилсан туһалалсалгын Соведэй гэшүүн оронуудта оршон тойронхи байгаалиие хинаха хэмжээ ябуулгануудые түсэблэлгэдэ тэрэнэй үрэ дүнгүүд мүн лэ хэрэглэгдэхэ юм.

Замбуулиһаа элидхэһэнэй, телеметрическэ баримта мэдээнүүдэй ёһоор, «Мир»—«Союз Т-15» гэжэ замбуулинай комплекс гэмгүй һайнаар ниидэнэ. Хоёр космонавтын бэенүүд һайн. Тэдэнэр июлиин 16-да Газартаа бусажа ерэхэ юм.

...зай, комсомолой организацинууд үдэр байлгаха болоно. Юуб гэхэдэ, зунай бэлшээридэ үнгэргэгдэһэнһөө, илангаяа мал адуулагшад хүдэлһэнһөө бүхы жэлэй үрэ дүнгүүд, саа... ...нуудай дүүргэлтэ нилээд дулдыдаха байна.

...ЦК-гай Хандалгада республикын ажалшадай харюу

## ...ЛГАНУУДАА ШЭНЭЛБЭ

...табан жэлэй тү... ...тайгаар дүүргэ... ...үүргэхын түлөө ...циалис мүрысөө ...КПСС-эй Цент... ...ороной ажал... ...кадаа республи... ...ангиин шэнэ... ...бадаруулба. Ма... ...яана» нэгэдэлэй ...рилэгшэд үнэгэ ...табина. Жэшээл... ...ырова, Л. Ц. Да... ...иссарчук гэгшэд ...ата мэргэжэлнүү... ...анай, түрүү дүй ...аһанай, оньһон ...рэтэйгөөр хүдэл... ...лэй түсэбые 3 ...рэхэ гэжэ шии... ...сэбэй ёһоор 93,1 ...түрүүшын эрил... ...той аад, 98,8 про... ...ялга абаа. ...й коллектив социалис уялгануудаа эгээл түрүүлэн шэнээр хаража үзэһэн байна. «Түсэбтэ арбан хоёрдохи табан жэлэй даабаринуудые амжалтатайгаар дүүргэхын түлөө Бүхэсоюзна социалис мүрысөөн тухай» КПСС-эй ЦК-гай, СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй, ВЦСПС-эй болон ВЛКСМ-эй ЦК-гай баталан абаһан тогтоолые цехэй эсхэгшэд ехэл анхаралтайгаар шудалжа, зүбшэн хэлсэжэ байнхай. Тиигэжэ ажалай сагые алмаһанай аһаар ажалай бүтээсые 2 процентээр дээшэлүүлхэ, инженерно талаар хангалгые һайжаруулха гэһэн шиидхэбэри абтаа.

Парти, правительствын шухала энэ документые зүбшэн хэлсэлгын үедэ бүхы шэнэ үүсхэлнүүд бүримүһэн дэмжэгдэнэ. Байгша оной хахад жэлэй дүнгүүдые абаад харахада, нэгэдэлэй филиалнууд, нэгэдэл бүхыдөө продукци худалдаха талаар түсэбөө сүм дүүргэһэн байна. Үнгэрһэн зургаан һарын туршада һайжаруулагдаһан, гоё түхэлтэй «Н» индекстэй продукци гаргалтын хэмжээн дээшэлээ. Тиигэжэ иимэ индекстэй 190 мянган түхэригэй продукци үйлэдбэрилэгдэһэн байна. Ажалай бүтээсэ дээшэлүүлхэ, продукциин өөрынь үнэ сэн доошолуулха талаар абтаһан нэмэлтэ даабаринууд сүм бэелүүлэгдөө.

Алмалта, арьбалалтын асуудалда тогтоол дотор онсо анхарал хандуулагданхай. Нэгэдэлэй коллектив хахад жэлэй туршада 63 мянган дүрбэлжэн метр бүд, 24,8 мянган киловатт-час электрын элшэ хүсэ, 70 гикалори дулаанай элшэ хүсэ, 24,1 тонно условно түлишэ алмаа. Саашадаа тогтоолой үндэһөөр алмалта, арьбалалтын гуримда анхаралаа бүри хурсадхаха гэһэн шиидхэбэри абтаа.

Мүрысөөнэй ябаса, зорилгонууд, дүнгүүд тухай мэдээсэжэ байха хэрэгые саашалань үргэдхэхэ, шангадхаха тухай хэлэгдэнхэй. Мүн ажалай нэгэншье үүсхэлэй дэмжэггүйгөөр үлэхэгүйнь тула бүхы юумэ хэхэ хэрэгтэй гэһэн мүрнүүд хэды сэнтэйб? Манда энэ талаар өөһэдын дутуу дунданууд бии, мүрысөөнэй дүнгүүдые гаргалгые бүри шадамараар эмхидхэхэ зэргэтэйбди. Мүнөө хахад жэлэй дүнгөөр илангаяа эрхим дүнгүүдые туйлагшад соонһоо Вера Гребневае, Любовь Есауловае, Г. Н. Кунинаревае, Е. Н. Гапущенко гэгшэдые нэрлэмээр. Ажалаа түргэн, шанар һайнтайгаар хэдэг оёдолшодые, эсхэгшэдые нэрлэхэ болоо һаа, олон аабдаа.

Жэлэй дүүрэтэр 180 мянган түхэригэй товарна продукци түсэбтэ нэмэлтэ болгон гаргаха, ажалай бүтээсэ 0,5 процентээр дээшэлүүлхэ, продукциин өөрынь үнэ сэн 0,3 процентээр доошолуулха ниитэ нэгэ зорилго нэгэдэлэйхид урдаа табиба.

**Ч. БАТОМУНКУЕВА,**
нэгэдэлэй социалис мүрысөөнэй талаар инженер.

ПАРТИЙНА АЖАБАЙДАЛ: Коммунистын нэрэ хүндэ

# УРАГШАА hАНАЛТАЙГААР...

КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь М. С. Горбачевой партиин XXVII съезд дээрэ хэhэн КПСС-эй ЦК-гай Политическэ элидхэл дотор коммунистын түрүү ябаха үүргэ миил юрэ байдаг бэшэ, харин тэрэнэй бодото хэрэгүүд соонь тодорхойлон харагдадаг гэжэ онсо хэлэгдэhэн байна.

Урдаа табигдаhан ехэ зорилгонуудые заатагүй бэелүүлэн дүүргэхын тула манай совхозой бүхы коммунистнууд хурдадхалгын шэнэ ёho гуримаар хүдэлхэ зуураа, үйлэдбэри дээрээ дайралдаhан дутуу дунданuудые үсэд нэтэрүүгээр усадхажа, ашаг үрэ ехэтэй онол аргануудые эдэбхитэйгээр хэрэглэн, хүн зоной hанал бодолые анхаржа байхын түлөө тэмсэнэ.

Үйлэдбэриимнай элдэб hалбаринууд дээрэ даажа абаhан хүдэлмэридөө үнэн сэхээр хандадаг коммунистнууд олон юм. Тэдэнэй нэгэниинь гэхэдэ, ажахын ахамад агроном Николай Родионович Евсеев болоно. Тэрэ тушаалташье, мүн ниитыншье хүдэлмэридэ эдэбхитэйгээр хандадаг. Дайралдаhан дутагдалнуудые шадабаритай бэрхээр усадхадаг. Урган ябаа залуу үетэниие ниитэ-политическэ талаарнь хүмүүжүүлгэдэ онсо анхаралаа хандуулна. Залуушуулай ёhотойл hурган хүмүүжүүлэгшэ болонхой.

Ахамад агроном, үнинэй коммунист Н. Р. Евсеевэй имагтал hайнаар ажалладаг, хэhэн хүдэлмэреэ эсэстэнь хүргэжэ, эрхим үрэ дүнгүүдые түйлахые саг үргэлжэ бодожо, оролдожо байдагай ашаар манай Хүрбын совхоздо жэлhээ жэлдэ баян ургаса ургуулагдадаг байха юм. Нютагай уларилда таараhан «бурятская-34», «Бурятская-79» сортын шэниисын үрэhые нөөсэлжэ, тарилгаа хэдэг болонхойбди.

Хабарай тарилгын, мүн таряа хуряалгын халуун хаhын хүрэжэ ерэхэдэ, комунист Евсеев одоол унтаха нойроо, эдихэ хоолоо мартана ёа гү гэхээр ажалладаг. Энэ үедэ тэрэниие эртэ үглөөгүүршье, үдэшэ оройшье haань, таряалангай талмай дээрэ заатагүй харахат.

Николай Радионович олон жэлдэ агрономоор хүдэлжэ, эндэхи газараа табан хурган мэтээр мэдэхэ болонхой. Эдэ жэлнүүдтэ бүхы хүсэл оролдолгоёо таряалангай ургаса дээшэлүүлхэ хэрэгтэ хандуулаа. Энэ талаар тэрэнэй хэhэн, бэелүүлhэн хүдэлмэри сэгнэшэгүй ехэ. Өөрөө ехэ шэнжэлгын хүдэлмэри хэдэг, агротехникын мүнөөнэй эрилтэнүүдые наринаар сахидаг, энээндэ бүхы механизаторнуудые hургадаг, заадаг хүн юм. Иигэжэл ажалдаа зохёохы ёhоор хандажа, газар таряалангай хүдэлмэри эрхим шанартайгаар дүүргэхэ эрилтэ механизаторнуудта табижа, тэрэнээ саг үргэлжэ шалгажа, хинажа байдагай ашаар баян ургаса абтана гэжэ үшөө дахин тэмдэглэхэ шухала.

Тэрэшэлэн Тээгдын отделениин тракторно-таряан ажалай бригадые хүтэлбэрилэгшэ, Арадуудай хани барисаанай орденто, Буряадай АССР-эй габьяата механизатор партиин гэшүүн Хандажап Надмитович Бадмацыренов аха нүхэр Николай Евсеевтэй сугтаа залуушуулые hурган хүмүүжүүлхэ талаар горитойхон ажал ябуулна. Мүнөө район дотороо мэдээжэ болоhон механизатор коммунист Валерий Доржиев, Анатолий Еронтьев, болон бусад Х. Н. Бадмацыренов, Н. Р. Евсеев хоёрые ажабайдалаймнай багшанар гээд үнэн зүрхэнhөө хэлэхэ ёhоороо хэлэдэг.

Коммунист Соима Закиевна Закировагай хүтэлбэрилдэг Тээгдын hү haалиин фермын хүдэлмэрилэгшэд hүүлэй жэлнүүдэй туршада үндэр бүтээсэтэйгээр ажаллана. Фермые даагша өөрөө эндэ haалишанаар хүдэлжэ ажалайнгаа намтар эхилhэн байна гээд тэмдэглэхэ хэрэгтэй. Удаань заочноор хүдөө ажахын техникум амжалтатайгаар дүүргээ. Нютагайнгаа бэрхэ haалишадтай сугтаа хүдэлжэ ябахадаа, комсомол басаган олон юумэ ойлгожо, хадуужа абаа. Хамтын хэрэгэй түлөө бүхы хүсэ шадалаараа оролдодог. haалишаниие фермые даагшаар дэбжүүлээ hэмди. Партиин гэшүүн Соима Закиевна энэ хүдэлмэридэ үнэн зүрхэнhөө оролдожо, фермын коллективэй ажал хэрэгүүдые эрид hайжаруулаа. Коллектив дотор эбтэй зэтэй, үндэр бүтээсэтэ ажалай эрхэ байдал байгуулаа. Хүн бүхэндэ эрилтэ ехэтэйгээр хандадаг, коммунистнуудай түрүү зэргэдэ ябаха үүргые саг үргэлжэ дээшэлүүлжэ байхые оролдодог. Тэрэнэй үүсхэлээр фермын дэргэдэ партийна бүлэг эмхидхэгдээд эдэбхитэйгээр хүдэлжэ байдаг. Бүлэгэй коммунистнуудай дунда партийна даабари тэдэнэй дураар, онол шадабаритайнь зохидуулан үгтэнхэй. Жэшээнь, суглаан дээрэ haалишан коммунист Маргарита Герштейн үнэн сэхэ, дутуу дунданuудые миин орхидоггүй, хэхэ гэhэн юумээ заатагүй дүүргэгүйдөө орхидоггүй, нэтэрүү гэжэ хэлэгдээ. Тиигэжэ тэрэниие арадай хинагшаар hунгаа hэн. Тиихэдэ коммунистнуудые эдэбхижүүлхэ аргануудай нэгэн болохо коммунистнуудай тоосоон эндэ заншалта болонхой.

Иигэжэл эдэнэр коллектив дотороо партийна нүлөө үзүүлнэ. Тэрээнhээнь уламжалан, фермэнь hараhаа hара бүри түсэбтэ даабаринуудаа амжалтатай дүүргэжэ, хараалhанаа заатагүй бэелүүлнэ. «Коммунис ажалай коллектив» гэhэн нэрэ зэргэеэ үндэр дээрэ үргэн ябадаг.

Совхоз дотор гэр бүлөөрөө үеhөө үе дамжан, haалишад, малшад, механизаторнуудаар хүдэлжэ ябагшад үсөөн бэшэ. Хамагай түрүүндэ Ешиевтэнэй, Аглямовтанай, Лундуковтон болон бусадай нэрэ обогуудые дурдан хэлэмээр. Ажахымнай эрхим ухэршэн, «Буряадай АССР-эй габьяата малшан» гэhэн хүндэтэ нэрэ солодо хүртэhэн Дугар Лундуковой эсэгэ Егнинэй Лундук баатарай үхэлөөр дайнда унаа юм. Тэрэ бahал малшан ябаhан үгтэй. Мүнөө Дугарай хүбүүн Эрдэм үбгэн абынгаа, эсэгынгээ мэргэжэл шэлэн абаад, нютагтаа ажаллажа байна.

Совхозой Могойн hү haалиин фермэ дээрэ комсомол-залуушуулай коллектив ажаллана. Фермын haалишадай дундаhаа ВЛКСМ-эй гэшүүд Татьяна Иванова, Любовь Ихиритова гэгшэд ажалhаа таhалгарягүйгөөр hуража, зоотехнигэй мэргэжэлтэй болохо юм. Мүнөө эндэхи haалишад нёдондо жэлэйхидэ орходоо үндэр бүтээсэтэйгээр хүдэлнэ. Үдэртөө үнеэн бүриhөө 10—11 килограммhаа бага бэшээр hү haана. Энэнь нёдондонойхидо орходоо, дүрбэ шахуу килограммаар дээшээ болоно.

Партком үйлэдбэриин гол участогууд дээрэ партийна хүсөө тааруулан табиха асуудалда ехэ анхарал хандуулна. hүүлэй үедэ малшадаар олон коммунистнууд ажалладаг болоо. Тэдэнэй дунда хонишод Бато-Шулун Дондоков, Доржо Нимаев, Дамба Доржиев болон бусад коммунист нэрээ дээрэ үргэн ябадаг, ажалдаа бодото жэшээ харуулдаг зонууд. Мүнөө тэдэнэр б ү х ы ажал хэрэгүүдээ, ажаhуудалаа КПСС-эй XXVII съездын шиидхэбэринүүдэй ёhоор хаража, шэнээр хүдэлхэ, өөhэдынгөө бэелүүлхэ үүргые дээшэлүүлхэ, дутуу дунданuудтай эрид шууд тэмсэхэ эрилтэнүүдые уялга болгон, үйлэдбэрие хурдан түргэнөөр хүгжөөхэ асуудалнуудые шиидхэхые оролдоно.

Тэрэшэлэн дунда шатын хүтэлбэрилэгшэдөөр харюусалга ехэтэй партиин гэшүүдые табихые эрмэлзэнэбди. Эдэмнай ажалшадта дүтэ, үдэр бүриин холбоотой зон гээшэ. Тэдэнэй хүдэлмэриhөө, эдэбхиhээ ехэл юумэн дулдыдаха. Тэдэнэр лэ съездын эрилтэнүүдэй ёhоор ажалша коллективэй хүдэлмэриие үндэhөөрнь хубилгаха уялгатай зонууд. Совхозоймнай бригадирнуудай олонхинь коммунистнууд. Жэшээнь, Тохорюугтын отделениин эбэртэ бодо малай гүүртэнүүдэй коллективүүдые Розалия Данжалова, Константин Болсоев гэгшэд хүтэлбэрилдэг. Хүнүүдтэй шадамар бэрхээр хүдэлжэ, малшадые үндэр үрэ дүнгүүдые түйлаха хэрэгтэ элсүүлнэ. Гадна тэдэнэр ниитын хүдэлмэридэ эдэбхитэйгээр хабаададаг.

Иигэжэ КПСС-эй XXVII съездын табиhан шэнээр хүдэлхэ, коммунистнуудай үүргэ, нэрэ хүндыень дээшэлүүлхэ гэhэн эрилтэнүүдые бэелүүлхэ талаар зарим тэды хүдэлмэри хэгдэжэ эхилээ. Гэбэшье эдэ асуудалнууд үшөөл дутуу дундатай, шиидхэгдээгүй юумэн олон. Зарим коммунистнууд энэ үндэр нэрэ зэргэдээ хүрэхөөр ажалланагүй. Тэдэнэр шэнэ үе сагай эрилтэнүүдые үшөө ойлгоогүй гэхэ гү, али иигээд ябагшадта хуушан сагнай эрьелтэгүйгөөр ошоо, өөhэдыгөө хажуу тээhээ хаража, шүүмжэлхэ ёhотой гэжэ ойлгуулхые оролдонобди. Харин энээниие анхараагүй, коммунистнуудта эрид хэмжээ абахабди.

haя болоhон КПСС-эй ЦК-гай июниин (1986 он) Пленум дээрэ коммунистнуудай түрүү зэргэдэ ябаха үүргэ, нэрэ хүндыень дээшэлүүлхэ, партийна хүдэлмэриие шэнэлэн хубилгаха асуудалнуудта үшөө дахин анхарал хандуулагдаба. КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь М. С. Горбачевой элидхэл соо хэлэгдэhэн hургаал, заабаринуудые өөhэдынгөө хүдэлмэриин хүтэлбэри болгохо ёhотойбди.

Түрэл партиингаа XXVII съездын шиидхэбэринүүдые эдэбхитэйгээр бэелүүлхын тула дэлгэрhэн социалис мүрысөөнэй манлайда коммунистнууд лэ дабшана. Тэдэнэр зохёон байгуулхы, шэн зоригто ажалай түрүү зэргэдэ ябажа, партиин гэшүүн гэhэн үндэр уялгаяа хэлбэришэгүйгөөр дүүргэхын, коллектив соогоо эрхим hайн жэшээ харуулхын түлөө оролдоно.

Г. ЦЫРЕНОВ,
Хоринн районой Хүрбын совхозой парткомой секретарь.

---

Коммунист тухай х...

# ХҮСЭЛЫ... БЭЕЛҮҮЛ... ХҮБҮҮМ...

Хэдэн үдэрэй туршада таhалгарягүй ороhон хура бороогой hүүлээр захагүй мэтэ зэнхыhэн тала дайда гэнтэ үнгэ шарайгаа хубилгажа, ногоорон харагдадаг болоо. Бэлшээриингээ ногооной hайжаржа, газаа hэрюуншэг, hоно, боргооhоной хомор байhанда hүрэг хонидоо, хурьгадаа hайнаар бэлшээжэ, ногоондонь садхаахын тула Юрий Лубсанович эдэ үдэрнүүдтэ эртэлдэг болонхой. Энэ үглөөгүүршье hүрэгөө бэлшээридэ эртэхэн гаргаа. Үглөөнэй hэрюундэ ногоо элбэгтэй бэлшээридэ гараhан хонидынь үдэрэй халуунай эхилтэр садашанхай, голой эрьедэ хурган амарна.

— Мүнөө одоол гоё саг хүрэжэ ерээд байна. Хониднай ногоондоо haянайл садашоо даа. hүрэгөө иимэ hэрюун үдэрнүүдтэ hайнаар шадажа бэлшээхэдэл хонид тэбээрхэ,— гэжэ ахалагша хонишон Юрий Цыретаров хэлээ hэн.

Зуhаландаа гараhаар hүрэг хони, хурьгадаа элбэг ногоотой бэлшээридэ эртэ үглөөнhөө үдэшын харанхы болотор бэлшээжэ байhан эндэхи бригадын гэшүүд үбэлжэлгээ гэмгүй hайнаар үнгэргэнхэй. Үбэлэй, хабарай hаранuудта үбhэ тэжээлээр гүйсэд хангагданхай байгаа. Түл абалгынь үедэ хахад тоннын багтаамжатай тусхай термос соонь үдэр бүхэндэ шанаржуулагдаhан кисель асарагдадаг бэлэй. Совхозой түбтэ бэлэдхэгдэhэн тэрэ киселеэ хурьгалhан, мүн тэнхээ тамираар hула хонидтоо уулгадаг hэн.

Түл абалгын үедэ Юрий Цыретаровай даадаг бригадада хурьгадайнь байрада забhартай шалатай хаамагууд түхеэрэгдэжэ, түрүүшын туршалгада эхи табигдаа бэлэй. Иланхая шиигтэй нойтон байрада энэ шэнэ түхеэрэлгэнь яhала hайн байhанаа харуулаа. Хурьгадай байрые үдэртэ хоёр-гурба дахин hалхитуулаад байхадань, гашуубтар шэбхын үнэршье үгы байдаг hэн. Иимэ шэнэ түхеэрэлгэ хэжэ хурьгадаа абаhан эндэхи бригадын хонишод байгша ондо түл абажа түлжүүлхэ түсэбөө жэншэдгүй дүүргэбэшье, урда мэтэ зуутан хонишодой зэргэдэ гаража бирабагүй.

Юрий Лубсанович Цыретаров ахалагша хонишонсор юhэдэхи жэлээ ажаллана. Тэрэнэй наhанайнь намтар мүнөө үеын залуушуулайхидал тон адли. Юрын эхэ түрэл Тельманэйнгээ нэрэмжэтэ колхоздо, удаань совхоздо хонишонор, haалишанаар ажаллаhан байха. Тиимэhээ Юра хүбүүниинь зарим айлай үхибүүдтэл бүхы үдэрөө үйлсэдэ наадажа үнгэргөөгүй, эхэтээ дахасалдажа, бага наhанhаа хара ажал хэжэ, альтанайнгаа арhа нилээд холгооhон намтартай юм.

Нютагайнгаа hургуули амжалтатайгаар түгэсхэhэн хүбүүн эхынгээ ажаллажа нөөсэлhэн бэлэн мүнгэ хүбхытэр хармаангалаад, ерээдүйнгөө хуби заяае шиидхэхээр холын хото, город ошохоёо яраагүй. Түбхын түрүүндэ түрэhэн эхэтээ зүбшэн хэлсээд, нэгэ-хоёр жэлэй туршада совхоздоо ажаллахаар шиидээ hэн.

Ябаhаар хоюулханаа, хожомоо магад бэритэйшье болохоор сэдьхэлдээ хүлеэhэн эхэдэнь гэр бүлөөрөө гэхэ гү, али хүбүүнтэеэ хонишоноор соморхоноор ажаллахадань, жэшээлэшэгүй hайн байхе шэнгеэр haнагдаа hэн. Иигэжэл Юрий Цыретаров эхэ хонидой hүрэг даажа абаа бэлэй.

Совхоздо олон жэлэй туршада хонишоноор хүдэлмэрилжэ байhан дүй дүршэлтэйшүүл олон ааб даа. Залуу хонишоной бэрхэшээлдэ орожо тухашараа, ядалдаа haань, заабол түhа хүргэдэг байгаа. Тэрэшэлэн совхозойнь мэргэжэлтэд олон юумэ ойлгуулжа, тайлбарилжа үгөө. Он жэлнүүдэй ошохо бүри тэрэ дүршэлтэй боложо захалаа гээшэ. Жэл бүхэндэ нажарай эгээл hайхан сагта үнгэргэгдэдэг ажахынгаа, мүн районойнгоо хонишодой заншалта зүблөөндэ ошоходоо, түрүү хонишодой шэнэ онол арга тухайгаа хөөрэхыень анхаралтайгаар хадуун абагша hэн.

Абаhаар түрүүшынгээ жэлнүүдтэ Юрий Лубсановичай бригада совхозойнгоо хонишодой бусад коллективүүдэй дунда онсо шалгараашьегүй haа, дундуур hуури эзэлэнхэй ябадаг байгаа. Удаань зоотехник мэргэжэлтэй Надииибии болохоhоо хойшо бүхы байдалынь хубилшоо. Сүлөө сагтаа Надя хони үсхэбэрилгын асуудалаар зоотехническэ заабаринуудые үбгэндөө ойлгуулан хөөрэжэ үгэдэг байгаа. Бэри хүбүүн хоёройнгоо энэ ажалда онсо оролдосотойгоор хүдэлмэрилхэдэ, эхэнь сэдьхэлhээ баярладаг hэн.

Эхэ хонин бүриhөө хурьга абажа түлжүүлхэ тухай Юрий Лубсанович нэгэтэ бэшэ бодомжолдог байгаа. Намартаа эхэ хонидоо искусственна аргаар үрэжүүлхэ хүдэлмэреэ яhала hайнаар үнгэргөөшье haань, жэлдээ 60—70 хонин заабол hубайраад лэ байдаг hэн. Тиихэдэ үхэhэн хурьга гаргаха гү, али үлбэр муу бэетэй хурьгадай гарзалха ушар бahал үзэгдэдэг бэлэй. Эдэ бүгэдэhөө уламжалан, Цыретаровай бригада зуутанай зэргэдэ яажашье гаража бирадаггүй байгаа.

Юрын наhаней нүхэр Надя hүрэг эхэ хонидоо намартаа бэшэ, харин үрэжүүлхэhээ урид заабол хүшэлүүлжэ таргалуулха эрилтэ табидаг байба. Тобир тарган хонидынь олоороо ототой болож, искусственна аргаар үрэжүүлхэ хүдэлмэринь унжагайрдаггүй, оройдоол hарын туршада үнгэрдэг болоо юм. hүүлэй жэлнүүдтэ hүрэг эхэ хонидоо Надя hамганиинь искусственна аргаар өөрөө үрэжүүлнэ.

— Нёдондо нажартаа бэлшээримнай ногоо элбэгтэй, бараг лэ байгаа гээшэ. hүрэг хониднай хурьгадhаа hалгар-
даhаар тү…
шээгдэжэ…
кусственна…
хаhамнай 7…
үргэлжэлөө…
дэ 25—30…
лэгдэдэг б…
хурьгаднай…
20-hoo аб…
мартын 12…
шаруухан…
Надежда…
нэ.

Мүнөө ү… вичай бри… шээридэ… ногооной… шатайгаар… нишодто… түхеэрэгдэ… hоной хөөр… гаан алтан… hаяа эхилх… даа, үдэшэ… халуунда х… хада тэдэнэ… мүн хүлнүү… лэнгэйн но… хайшалжа…

Үнгэрhэн… хэды хүн… луу хонишо… сэдьхэлдээ… зорилгоео… даа юм… до түрүүш… эмэ зуhаг… абаа гэхэ… хонин бүри… жүүлжэ,… зэргэдэ г… үнгэрhэн… хы жэлдэ… 3400 грамм… хурьган бү… шэгнүүртэй… лажа туш…

Юрий Лу… ров 1981 о… шүүн юм… нист бригад… тийна ор… даалгабари… сүм дүүргэ… нөө тэрэнэ… залуу хони… евай хүтэлб… тэй мүрысэ…

— Байгша… гада абтаh… наар түлжү… hан амжал… хал хүсэл… хонишоднай… гараhан,… шүүл байх… ной хэhэн… рынгөө ии… жэ, Ажалай… шатын орд… хадань,… багтажа яд… хонишон… Цыретаров… лэхэдэнь з…

— Хүсэлэ… хүбүүмни… лаhандаа н… гэн байгаа…

Сэлэнгын…

---

*БАМ: КОНКУРС—86*

# ЭРХИМҮҮДЫНЬ ЛЭ ШАЛГАРБА

Модошо дарханай мэргэжэл эгээл үнинэй, хүн зондо аша туhатай, хүндэтэй мэргэжэлнүүдэй нэгэниинь мүн гээшэ ааб даа. Уран гартай, hүбэлгэн бэрхэ ухаатай, зориг ехэтэй хүнүүд модошо дарханай мэргэжэл шудалжа, үргэн haруул сонхотой, үндэр сагаан гэрнүүдые бодхоожо, хүн зондо баяр, жаргал, бэлэглэдэг шуу. БАМ-ай Буряадай участогай барилгашадай олонхинь модошо дарханай мэргэжэлтэй юм. Эдэнэр дүршэл шадабаряа, мэргэжэлээ хододоо нарижуулан дээшэлүүлжэ эрдэм мэдэсээ үргэдхэдэг заншалтай.

Буряадай участогай дархашуулай дунда жэл бүри конкурс үнгэргэгдэжэ, эрхимэй эрхимүүд тодоруулагдадаг. Үнгэрhэн жэлэй конкурсдо А. И. Абрамов шалгаржа, Буряадай участогай чемпионой нэрэ солодо хүртэhэн алдартай. Байгша оной июнь hарада «Ангарский» совхозой түб Дээдэ Заимка гэжэ hууринда конкурс үнгэргэхэ гэhэн шиидхэбэри «Нижнеангарсктрансстрой» трестын захиргаан, партком, профком, комсомолой комитет гаргаад, бэлэдхэл хэжэ эхилээ бэлэй. «Ангарский» совхозой түб hууринда хоёр бүлэ айлай орохо дүрбэн гэр бариха зорилго барилгашадай урда табигдаа hэн. Долоо-долоон хүнhөө бүридэhэн дүрбэн бригада эмхидхэгдээ. Социалис мүрысөөндэ эдэбхитэйгээр хабаадалсажа, түрүү hуури эзэлдэг хүдэлмэришэд байгша оной конкурсдо хабаадалсаха эрхэдэ хүртэбэ.

Барилга-хабсаралгын 607-дохи поездын залуу барилгашан П. Д. Карабаниин хүтэлбэрилдэг бригадын гэшүүд байгша оной түрүүшын кварталай дүнгөөр Буряадай участогай хүдэлмэришэдэй дунда дэлгэрhэн мүрысөөндэ шалгаржа, КПСС-эй Северобайкальскын горкомой дамжуулгын Улаан вымпелээр шагнагдаа бэлэй. Энэ түрүү коллектив конкурсдо хабаадаха эрхэдэ мүн лэ хүртөө. 572-дохи СМП-гэй үнинэй хүдэлмэришэн А. И. Абрамовай хүтэлбэрилдэг бригада Шэнэ Уоян поселогто байрын гэрнүүдые, соёлой, hургуулиин, спортын байшангуудые олоор барижа, БАМ-ай барилгашадай дунда түрүү ажалаараа мэдээжэ болоhон юм. А. И. Абрамовай хүтэлбэрилдэг бригадын гэшүүд бүхы ажалаа hайн шанартайгаар хэжэ, даабаряа хододоо 140—150 процент дүүргэдэг заншалтай. Ехэ, багашье объектнүүдые саг болзоортонь ашаглалгада тушаадаг юм. Эдэнэр мүн лэ конкурсдо хабаадалсажа, шадабари мэргэжэлээ туршалсаба.

Буряадай АССР-эй габьяата барилгашан, Ажалай Улаан Тугай орденто И. Л. Халзановай бригадын коллектив Северобайкальск городой hуури табилсажа, эндэ байрын гэрнүүдые, столово, магазин, сад-яслиин, hургуулиин байшангуудые олоор бодхоожо, ашаглалгада тушаагаа, тушаанашье. Түс бригадын гэшүүд хурдадхалгын табан жэлэй түрүүшын үдэрhөө эдэбхи үүсхэл гарган, яhала гэмгүй үрэ дүн түйлажа, барилга-хабсаралгын 575-дахи поездын хүдэлмэришэдэй дундаhаа шалгарна. Энэ бригадынхид хэбэ шадалаа туршалсаха конкурсдо хабаадалсаба. Барилга-хабсаралгын 608-дахи поездын бэрхэ хүдэлмэришэн А. С. Каростинай хүтэлбэрилдэг бригадын коллектив Кичерэ станциин корпусуудые бодхоолсожо, бүхы объектнүүдые саг болзортонь ашаглалгада тушаежа, олоной hайшаал магтаалда хүртэдэг юм. Иимэ бэрхэ барилгашад haяшаг «Ангарский» совхозой түб hууринда сугларжа, гурбан үдэрэй туршада шангаханаар хүдэлбэ. Үглөө эртэhээ үдэшэ орой болотор hүхөөр модо сабшаха, «Дружба» хюрөөгэй шэнхинэхэ, хүдэлмэришэдэй шанга шангаар хөөрэлдэхэ абяан замхабагүй. Транспортна барилгашад хоёр бүлэ айлай орохо дүрбэн гэрэй hуури табяад, хэбэ шадалаа ажал хэрэгтээ зорюулжа, эгээл hайн үрэ дүн түйлахын тула үнэн зүрхэнhөө оролдоо. Гурбан үдэр. Богонихон лэ саг гээд хэлэхээр. Теэд гурбадахи үдэрэй тэн багта П. Д. Карабаниин бригадын гэшүүд хоёр бүлэ айлай орохо гэрэй торхын барилга дүүргэhэн тухайгаа конкурс үнгэргэхэ комиссиин гэшүүдтэ элидхэбэ. А. И. Абрамовай бригадынхид П. Д. Карабаниин бригадынхидhаа бага зэргэ хожомдожо, хоёр бүлэ айлай гэрэй торхын барилга дүүргэв. И. Л. Халзанов, А. С. Каростин гэгшэдэй хүтэлбэрилдэг бригаданuудай коллективүүд мүн лэ хараалагдаhан болзорhоо урид даажа абаhан объектнүүдэйнгээ барилга дүүргэв.

Комиссиин гэшүүд барилгашадай хэhэн ажалайнь хэмжээ хаража үзэхынгөө хажуугаар, хүдэлмэриинь шанарта, үйлэдбэри дээрэ техникын аюулгүйе сахиха гуримай дүүргэлтые ехэ анхаралтайгаар шалгаhан байха юм. И. Л. Халзановай бригадын коллектив шанарай талаар эрхим гэhэн сэгнэлтэдэ хүртөө. Бэшэ бригаданuудай коллективүүд шанарай талаар hайн сэгнэлтэнүүдые абаба. П. Д. Карабаниин бригадын гэшүүд богони сагай туршада ехэ хэмжээнэй ажал хүдэлмэри hайн шанартайгаар хэжэ, 90 баллда хүртэжэ, Буряадай участогай чемпионой нэрэ солодо хүртэбэ. Үнгэрhэн жэлэй чемпион А. И. Абрамовай бригадынхид 87,9 баллда хүртэжэ, хоёрдохи hуурида, И. Л. Халзановай бригадын коллектив гурбадахи hуури эзэлбэ.

Модошо дархашуулай конкурсдо хабаадагшадые «Нижнеангарсктрансстрой» трестые эрхилэгшэ А. П. Романов халуунаар амаршалаа.

— Бидэ, Буряадай участогай барилгашад, байгша табан жэлдэ урда табан жэлэйхиhээ хоёр дахин ехэ хэмжээнэй хүдэлмэри хэхэ даабаритайбди. Таанад бага гаргашатайгаар, түргэнөөр барилга хэжэ, үндэр бүтээсэ түйлаха арга шадалтай байhанаа энэ гурбан үдэрэй туршада харуулжа шадабат. Жэшээлхэдэ, П. Д. Карабаниин бригадын гэшүүд үдэрэй нормые хоёр хахадаар үлүүлээ. И. Л. Халзанов, А. И. Абрамов гэгшэдэй бригаданuуд даабаряа хоёр дахин үлүүлэн дүүргэбэ. Энэ хадаа гэнтэ түйлагдаhан амжалтанууд бэшэ. Ажал хүдэлмэридөө шэнэ ёhоор, үнэн сэхээр хандаhан дээрэhээ иимэ hайн үрэ дүнгүүдые түйлаба гээшэт. Энэ дүй дүршэлыетнай барилгашадайнгаа дунда үргэнөөр дэлгэрүүлхэбди,— гэжэ А. П. Романов хүдэлмэришэдөө магтан хэлэжэ байгаа hэн.

— Миил ёho дүүргэжэ, конкурс үнгэргэхэ бэшэбди. Энэ конкурсдо хабаадагшад шэнэ, hонирхолтой онол аргануудые хэрэглэнэ, эдэбхи үүсхэл гаргана. Мүнөө жэлэй конкурсдо 24 мэргэжэлтэд хабаадалсаба. Трестын, барилга хабсаралгын поездуудай инженернүүд эдэ хүдэлмэришэдэй ажал хэрэгые ехэл анхаралтайгаар хаража, ямар аргаар түргэнөөр барилга хэнэб гэжэ тэмдэглэжэ абаа. Эдэнэй онол аргануудтай поездуудай хүдэлмэришэдые дүтэ танилсуулхабди. Сашадаа ганса модошо дархашуулай бэшэ, жолоошодой, хабсаргагшадай, шэрдэгшэдэй, бетонщигуудай дунда конкурс үнгэргэдэг болохобди,— гэжэ конкурс үнгэргэхэ комиссиин түрүүлэгшэ, тус трестын парткомой секретарь Р. П. Мухеров хөөрэнэ.

Түрүү хүдэлмэришэдэй дүй дүршэлые олоной дунда тарааха хэрэгтэ конкурс ехэ үүргэ нүлөө үзүүлдэг. Тиимэhээл «Нижнеангарсктрансстрой» трестын захиргаан мэргэжэлтэдэй дунда мүрысөө конкурснуудые үнгэргэхэ хэрэгтэ ехэ анхарал хандуулна. Тэрээндэ ехэ бэлэдхэл хэжэ, ажалай, политическэ эдэбхиин оршон байдалда үнгэргэнэ. «Ангарский» совхоздо үнгэргэгдэhэн конкурс иланхаяа амжалтатай, hонирхолтойшье байгаа. Долоон хүнhөө бүридэhэн бригадын коллектив хоёр үдэр хахадай туршада үндэр сагаан гэрнүүдэй торхо бодхообо ха юм. Энэ тиимэшье бэлэн хэрэг бэшэ ааб даа.

— Манай ерэхэдэ барилгын материал, модо үргэхэ кран, модо шэрэхэ трактор булта асарагдаад байгаа. Минии бригадын гэшүүд бултадаа арба гаран жэл суг хүдэлнэ. Минутыншье туршада миин hуугаагүйбди. Барилгын участогуудай хододоо материалаар, техникээр иигэжэ түгэс hайнаар хангагдаад байбал, бидэ заабол үндэр бүтээсэ түйлаха аргатайбди,— гэжэ Буряадай участогай чемпион, эрхим барилгашан П. Д. Карабань мэдүүлнэ.

Зүб даа, дүршэл шадабаритай хүдэлмэришэд нэгэ hанал бодолтойгоор ажаллабал, амжалта түйлаhан лэ байха бшуу. Энээниие конкурсдо хабаадагшад хэрэг дээрэнь харуулжа шадаа. Иимэ конкурснууд олоор лэ үнгэргэгдэжэ байг лэ.

К. ЖАМЬЯНОВ.

САРАТОВСКА ОБЛАСТЬ. Волга шадарай селекционернүүд шэниисын шэнэ сорт, холисонуудые, түргэнөөр зохёохо арга шадабаритай болонхой. Хүдэлмэрээ хэхэдээ, эрдэмтэд мүнөө үеын прибор, түхеэрэлгэнүүдые, тоолон тодорхойлолгын машинануудые хэрэглэдэг байна. Хэмэл байгаалитай камеранууд соо жэлдэ гурбан ургаса абтажа байдаг. Шэниисын «саратовская-42» гэжэ мэдээжэ сортын шэнэ түхэл промышленна туршалгада үгтэхөөр бэлэн болож байна. Үнгэрэгшэ зундаа туршажа үзэhэнэйнь, гол сортдо орходоо 6 үдэрөөр түргэн болбосордог, ургасаньшье дээшээ, мүн үбшэндэ, хорхой шумуулда тэсэмгэй байгаа.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: «саратовская-42» сортын шэнэ түхэлэй хоолосууд; секторые даагша, биологиин эрдэмэй кандидат С. П. Мартынов болон инженер-программист Т. В. Кулагина туршалтын үедэ.

ТАСС-ай фотохронико.

**Номой таг**

# ТУhАТАЙ БАЙХА

Москвада «Россельхоз» хэблэлээр 1985 ондо барлагдан гараhан Г. В. Кулигай **«РАПО: постановление, развитие, проблемы»** гэжэ ном соо хэдэн областиин түрүү районуудай агропромышленна нэгэдэлнүүдэй дүй дүршэл тухай бэшэгдэнхэй. РАПО-гай гол зорилгонууд, тэрэнэй түрүүшын дүнгүүд, амжалта-дэбжэлтын гол зорилго, ажахын хурдадхалга, тэрэшэлэн, экономикын үндэhэн, hуурииe ажахы хоорондын холбоо барисаагаа бэхижүүлгын асуудалнуудта эндэ ехэ анхарал хандуулагдаба. Хүдөө ажахын үйлэдбэридэ хүтэлбэрилхы шэнэ органуудай ямар нүлөө үзүүлжэ байhан тухай тусхай баримтанууд дээрэ автор тобшолон харуулна. Белгородой областиин, Куйбышевай областиин Кишель-Черкасска районой, Новосибирскын Назаровска районой ба бусад областьнуудай районуудай агропромышленна нэгэдэлнүүдэй ажал хэрэгүүд, түрүү дүй дүршэл энэ ном соо шэнжэлэгдэнхэй. Мүнөө үедэ хурдадхалгын замаар ажал ябуулга хадаа хүдөө ажахын хүгжэлтэдэ, эдеэ хоолой продуктнуудые үйлэдбэрилгэдэ сэхэ нүлөөлнэ.

1985 ондо А. Н. Ульяновай **«Племенная работа в полутонкорунном мясошерстном овцеводстве»** гэhэн ном Москвагай «Россельхоз» хэблэлдэ барлагдан гараба. Мяха, ноохо ехээр үгэдэг нарин ноохотой хони олошоруулжа ашаг шэмыень эрид дээшэлүүлхэ талаар оронойнмай болон хари гүрэнүүдэй хонишодой дүй дүршэл дэлгэрэнгыгээр энэ ном соо согсологдонхой. Мүн эндэ мяхалиг үүлтэрэй хонидой ашаг шэмэ, ноохонойнь гараса, шанар болон түл түрэсэнь, тэжээлынь, мүн үүлтэртэ иимэ хонидые үсхэбэрилхэ технологи тухай хэлэгдэнэ. Энэ ном зоотехник - селекционернүүдтэ, ажахынуудай хүтэлбэрилэгшэдтэ тон туhатай байха.

Е. В. Ивановай хүтэлбэри доро 1985 ондо КПСС-эй Московско горкомой секретарь А. Т. Шамонина болон бусад партийна, эрдэмтэ хүдэлмэрилэгшэдэй, Москвагай, областиин предприятинуудай хүтэлбэрилэгшэдэй бэшэhэн **«Подсобные хозяйства: опыт, проблемы, советы»** гэhэн суглуулбари «Московский рабочий» хэблэлээр барлан гаргагдаа юм. Хамhабариин ажахы тухай тобшохоноор эндэ хэлэгдэнэ.

Хүдөө ажахын эрдэмэй доктор, профессор Г. И. Гашев Сыктывкарта Комиин номой хэблэлээр **«Азбука скотовода»** гэhэн ном барлан гаргаба. Түрүү дүй дүршэлдэ, эрдэмэй түйлалтануудта үндэhэлэн эбэртэ бодо мал үсхэбэрилгэдэ, тэжээлэй баазые байгуулгада, фермэ ба малай комплекс эмхидхэлгэдэ, малшадай түлбэридэ зорюулагдаhан асуудалнуудта эндэ онсо анхарал хандуулагданхай.

Москвада «Политиздат» хэблэлээр барлагдан гараhан В. Т. Пискуновой **«Беседы о сельском подряде»** гэhэн ном хүдөөгэй ажалшадай бригадна подряд нэбтэрүүлгэдэ горитой туhа хүргэхэ ёhотой. Номой автор экономист мэргэжэлтэй юм. Тиимэhээ тэрэ тон зохидоор, олондо ойлгосотойгоор ажалай шэнэ онол арга эмхидхэлгэ ба түлбэри, бригадна подрядай хүтэлбэри ба хүтэлбэрилэгшэдэй, мэргэжэлтэдэй ямар үүргэ эндэ дүүргэхэ тухайнь тобшохоноор хөөрэжэ үгэнэ. Энэ ном хүдөө ажахын хүдэлмэрилэгшэдэй, мүн экономическа hуралсалай шагнагшадай hонирхон уншамаар.

Эдэ номуудые М. Горькиин нэрэмжэтэ республиканска библиотекэhээ абахада болоно.

И. ЦЫДЕНОВА,
М. Горькиин нэрэмжэтэ республиканска библиотекын ахалагша библиограф.

Энэ жэлэй ургаса хуряалга өөрын онсо шэнжэтэй юм. Мүнөө орон дотор 31 миллион гектарта — нёдондо жэлэйхиhээ хоёр шахуу дахин ехэ талмай дээрэ таряан таригданхай.

Түрүү hайн технологёор ороохото ургамалнуудые тарижа ургуулдаг талмайнууд нэн түрүүн үндэр баян ургаса үгэдэг байhанаараа шалгардаг. Гэбэшье олохон ушарта эгээл үндэр баян ургасын гараhан таряалан дээрэ гээлтэ хоролто болодог байна гэжэ дүй дүршэл харуулна. Энэ ушарhаа, жэшээнь, Кубаниин, Ставрополиин, Ростовско, Херсонско болон Одесскэ областьнуудай зарим районууд ургаса хуряалгаяа эршэмтэйгээр ябуулхын тула хүсэ шадалаа зүбөөр хубаарилдаг байна. Ургасын ямараар эдеэшэhэнhээ дулдыдажа, тэдэнэр зарим газарта сэхэ хададаг гү, али амяарлан хуряадаг юм.

Казахстанай ажахынуудта ургаса хуряалгын ондоо арга хэрэглэгдэнэ. Эндэ ороохото ургамалнуудые хадажа унагаагаад, сохигдоогүй таряагаа полиин захада гаргадаг юм. hүүлээрнь эндэ таряагаа сохидог байна. Тиихэдэ таряашадай сагай ударилhаа дулдыдалга бага болож, гээгдэлнүүд 1,5—2 дахин хороогдодог, харин ажалай гаргаша гурбанай нэгэ хубиhаар доошолуулагдадаг. Мо-

# ...М АШАГТАЙГААР ХЭРЭГЛЭГДЭНЭ

...э технологинуудые СССР-эй арадай ажахыда ...тэрүүлхэ гээшэ 12-дохи табан жэлэй болон ...и үеын гүрэнэй түсэбэй шухалын шухала ...гэн мүн. Тусхайлбал, биологическа техно...р СССР-эй Науканuудай академиин Сиби... Биофизикын институдта ямар шэнэ шэн...дэжэ байһан тухай биологиин эрдэмэй ...ОВРОВ хөөрэнэ.

...ПОДОГ ...УД

...эдэй бодото дээрээ барагдашагүй байдагынь ехэ удха шанартай. Юун бэ гэхэдэ, иимэ белок углекислэ газ, кислород, водород болон зарим минеральна бодосуудһаа бүридэдэг. Харин эдэ хадаа бидэниие хаа хаанагүй тойрожо байдаг гээшэ. Углекислэ газ олон үйлэдбэридэ бусад продукцитай хамта бүриддэн гарадаг. Кислородые агаарһаа абахада бэрхэтэй бэшэ. Водородые уһанһаа абажа болохо гэбэшье, энэнь тиимэ хямда бэшэ юм.

Тиимэһээ водород абаха үшөө нэгэ арга ухаалагдаа. Энэ ушарта хүрин шулуу нүүрһые халуун химическэ аргаар шанаржуулха хэрэгтэй. Харин манай Сибирьтэ иимэ нүүрһэнэй нөөсэ 600 миллиард тонно болодог юм. Гэбэшье эндэ баһа нэгэ тааруугүй зүйл бии. Ушарынь юун бэ гэбэл, нүүрһэ халуун химическэ аргаар шанаржуулхада, газуудай холисо бии болоод, энээнэй 60 процент шахууень водород байдаг. Теэд энээнтэй хамта угарна газ бии болоодог, тэрэниие һалгааха гэжэ яажашье ядагдаһан байгаа. Теэд энэшье асуудал шиидхэгдээ. Совет биофизигүүд микроорганизмүүдые үргүүлхэ юрэ бусын технологи ухаалан зохёожо, энээндэ бактеринүүд угарна газые эршэ хүсэнэй эшэ үндэһэн болгон хэрэглэдэг. Тиин энэ газ дайсан байһаняа, нүхэр боложо, алмалта, арьбалалта хэхэ арга олгоо.

Водородые ээдүүлдэг бактеринүүдэй биомасса мүнөө туршалгын аргаар абтана. Энэнь хүдөө ажахын амитадай шубуудай болон үнэтэ арһата амитадай тэжээл болгон хэрэглэгдэнэ. Түс биомасса амиды амитадһаа абтадаг тэжээлнүүдэй оронодо хэрэглэгдэдэг. Энээнэй ашаар загаһанай болон мяха-яһанай гурил, һүнэй ба мяха-загаһанай продуктнууд ехээр үлүү болохо үгэнэ.

### БАКТЕРИНҮҮД — «МЕТАЛЛУРГНУУД»

Хүнүүд заншалта технологи хэрэглэн, рудна концентрадһаа гү, али рудаһаа металл абажа шадахагүй байхадаа, энэ хэрэгые бактеринүүдтэ даалгаха аргатай юм. Тэдэ энэ ажалые бүри ашаг үрэтэйгөөр, алмалта ехэтэйгээр бүтээдэг. Микроорганизмууд хэрэгтэй металлыень «хибэжэ», раствор болгоод, тэрээн сооһоо металл заншалта аргаар абтана. Тиихэдээ үшөө шанаржуулагдадаг болоогүй концентрадуудыешье микробууд бүйлүүлжэ шададаг байшоо.

Эндэ ушар юун бэ гэхэдэ, бактеринүүдые концентрадта һуулгахада, тэдэнэр бусад ондоо юумэнүүд сооһоо «хэрэгтэй» металлаа оложо шададаг. Жэшээнь, зэд цинкын концентрат дээрэ һуухадаа, бактеринүүд «өөрынгөө» минерал түргэн олоод, цинкын сульфидые окисленидэ оруулжа, цинкые раствор болгожорхидог. Һүүлээрнь зэдэй сульфидые хибэжэ ородог. Цинкынь раствор болгогдоод, зэдэйнь үшөө концентрат соогоо байхадань, процессые тогтообол, нэгэнинь шэнгэн болоһон, нүгөөдэнь хатуу зандаа байжа, тэрэ хатуу хубиһаань заншалта аргаар зэд хайлуулан абажа болохо юм. Раствор болоһон цинкнь мүн лэ бэлэхэнээр абтадаг.

Зарим концентрат соо алтан бии аад, ехэ хорото зүйлтэй мышьягтай холисолдошоһон байдаг. Заншалта арга хэрэглэхэдэ, мышьягынь агаарта «алдагдахадаа» болохо. Тиимэһээ иимэ концентрадууд ашаглагдадаггүй. Харин угаа жэжэхэн микроорганизмууд энэ зорилгые амжалтатайгаар шиидхэжэ шадаха юм. Тэдэнэр түрүүн мышьягые окисленидэ оруулаад, һүүлээрнь тэрэнээ раствор болгодог. Харин энээнһээнь алтан заншалта аргаар абтадаг.

Красноярскын эрдэмтэд элдэб бүлэгэй, элдэб шэнжэ шанартай бактеринүүдые ургуулжа, металлнуудые алдуугүйгөөр олохо хэрэгтэ тэдэниие «һургана».

Промышленностиин шэнэ һалбарида бактеритэ ехэ биомасса хэрэгтэй. Тэрэниие яажа абахаб? Эндэ онол арганьолдонхой. Залуу эрдэмтэ Геннадий Денисов түрүүтэй геофизигүүд бактери бии болгодог тааруу зохид, найдамтай культиваторнуудые ухаалан зохёогоо юм. Тиимэ «плантацинууд» ямаршье металлургическа үйлэдбэридэ байгуулагдажа болохо. Бактеритэ биомассын туһаламжаар абтаһан нэгэ тонно зэд пирометаллургическа онол аргаар абтаһан зэдһээ дүрбэ дахин хямда байдаг гэжэ дүй дүршэл харуулна.

### БАКТЕРИНҮҮД—БАЙГААЛИИН АРИГ СЭБЭРЭЙ ХАРУУЛШАД

Дэлхэйн океанда гэрэлтэдэг элдэб олон микроорганизмуудһаа гансал гэрэлтэдэг бактеринүүдые лабораторно ба промышленна эрхэ байдалда ургуулжа, хизааргүй ехэ биомасса абажа болохо юм. Дулаан уһатай далайнууд Сибирьһээ холо оршодог. Гэбэшье эрдэмтэд энээндэ торонгүй. СССР-эй Наукануудай академиин гэшүүн-корреспондент Иосиф Гительзоной хүтэлбэри доро Дэлхэйн океанай элдэб районуудта удаан болзоройхэдэн экспедици хэһэн байна.

Бактеринүүдэй гэрэлтэдэг шэнжыень байгаали хамгаалгада хэрэглэхэ зорилготой шэнжэлэлгэ тэдэнэр хээ. Эрдэмтэдэй адаглахада, бактеринүүдые тойрожо байгаа оршон байдалда багаханшье хорото зүйлнүүдэй бии байгаа һаань, тэдэ гэрэлтэхэеэ болижо хосордог байна. Хэрбээ бактеринүүд гэрэлтэжэ байбал, тэдэ амиды мэндэ, харин хажуугаарнь ямаршье хорото зүйлнүүд үгы гээшэ. Агаарта гү, али уһан соо багаханшье хорото зүйлнүүдэй бии болоходо, бактеринүүд гэрэлтэхэеэ болишодог. Байгаалиин арюун сэбэрые адаглан хараха тусхай прибор бактериин гэрэлтэдэг энэ шэнжэдэнь түшэглэн ухаалагдаа.

**Борис ИВАНОВ,**
**АПН-эй корреспондент.**
Красноярск.

## Бэдэрэлгэ болон нээлтэнүүд

# АНТАРКТИДЫН МҮЛЬҺЭН ХУЯГ СҮМЭЛЭГДЭНЭ

31-дэхи Совет антарктическа экспедициин эрдэмтэд зургаадахи түбиин мүльһэн хуягые сүмэлэн, үлэмжэ гүнзэгы нүхэ үрэмдэжэ байна. «Восток» гэжэ станцида нёдондо зун экспедициин нэгэ бүлэгынь 2.202 метрһээ мүльһэнэй хэлтэрхэй анха түрүүлэн гаргаа һэн. Тэрэнь 100 мянган жэлэй саана бүридэлдөө. Харин мүльһэн хушаалтын юрэнхы зузаанинь бүнхэгэрөөрөө 4.000 метр болоно.

Хорин шахуу жэлэй урда Ленинградай горно институдта профессор Борис Кудряшовой хүтэлбэри доро «ТЭЛГА-14» гэжэ электро-халуунай аргаар хүдэлдэг үрэмдэлгын снаряд бүтээгдэһэн юм. Энээниие 14-дэхи Совет антарктическа экспедициинхид туршаһан байна.

— Тиихэдэ «ТЭЛГА-14» гээшээр бидэнэр мүльһэ «хуурайгаар» үрэмдөө һэмди. Ойролоол 500 метр гүнзэгы нүхэ хээ һэмди,— гэжэ тэрэ экспедицидэ хабаадагшадай нэгэн институдай ахалагша эрдэмтэ хүдэлмэрилэгшэ Геннадий Степанов хөөрэнэ. — Ушар юун байгааб гэхэдэ, улам гүнзэгы болохо бүреэ үрэмдэжэ байгаа нүхэн хадын шанга даралтаһаа, мүльһэнэй шэнжэ шанарһаа боложо уйтараад, снарядай саашадаа ябалгые һаатуулаа. Тиимэһээ бидэ «шудхаглаһан» гэдэг нүхэнүүдые үрэмдэдэг болоо һэмди. Шудхагдадаг шэнгэн зүйлэй үндэһэниинь керосин болоно. Тэрэнэй нягтань мүльһэнэй нягтатай адли. Тэрэ үрэмдэгдэһэн нүхэ руу юулэгдэжэ, хадын даралтые тэгшэдхэдэг байгаа. Гэбэшье «шудхагдадаг» нүхэндэ тааруу үрэмдэлгын шэнэ снаряд бүтээхэ хэрэгтэй болоо һэн.

Мүнөө 31-дэхи экспедициин гляцнобуровой бүлэг тиимэ шэнэ снаряд хэрэглэнэ. Энэ хадаа хэдэн метр утатай, 150 миллиметр шахуу үргэнтэй ута гоохогор түмэр зүйл юм. Тэрэнэй доодо үзүүртэнь дулаа һайнаар дамжуулдаг үзүүртэй металл бии. Тэрэ электрын элшээр халаагдадаг. Мүльһэнэй хайлахада бии болоһон уһан нарихан соргонуудаар уһанай амһарта соо суглараа. Снарядай соргын мүльһөөр дүүргэгдэхэдэ, тэрэ кабеляар дээшээ татагдан гаргагдана.

Тиигэжэ метр метрээр гүнзэгырэн, термобуровой снаряд хэтын мүльһэнэй гүнзэгыһөө тон үнэтэ мэдээнүүдые асарна. Эртэ урдын мүльһэнэй хэлтэрхэйнүүд юун тухай хөөрэжэ шаданаб?

— Энэ мүльһэн модоной тайрадаһантай адли юм. Тэрэниие хаража, ургамалай наһа мэдэдэгтэл адли мүльһэнэй хэлтэрхэйгээр манай түби дэлхэйн хүгжэһэн түүхые мэдэжэ болохо, — гэжэ горно институдай антарктическа шэнжэлэлгын таһагай начальник Александр Шкурко хөөрэнэ. Тиимэ мүльһэн соо бэлсэрүүтэн үлэһэн агаарай тон жэжэхэн хооһэхэнүүд, бактеринүүд, вулканай үнэһэн, замбуулинай тооһон байдаг. Тэдэниие шэнжэлэн, эрдэмтэд урдын урда сагай уларил ямаршуу байгааб гэжэ мэдэдэг, амиды организмуудай олон мянган жэлэй туршада хүрэшөөд байдаг шэнжэ шанарыень тодоруулдаг, газар дээрэ амидаралай яажа бии болоһон тухайламжые лабладаг, байгаалиин хүгжэлтын элдэб хуули ёһо тодоруулдаг юм.

Абтаһан мүльһэнэй хэлтэрхэйнүүд тон ариг сэбэр байхаар тусхай контейнертэ хэгдэжэ, Ленинград эльгээгдэдэг.

«Восток» станцида ажалладаг бүлэг энэ жэлдэ 3 мянганай тэмдэгтэ хүрэхэ түсэбтэй. Хүдэлмэриин эсэсэй зорилго хадаа мүльһые оёортонь хүрэтэр сүмэ сорьёод, һүүлээрнь урдахи геомагнитна полюсай зоноодо Антарктидын газар руу орохо ябадал болоно. Харин тэрэ хүрэтэр мүнөө үшөө нэгэ километр хахад зай үлэнхэй. Тиигээд мүльһэн дорохи газарай шорой абажа, өөрэнь гаргахын тулада үрэмдэлгын баһа ондоо снаряд хэрэгтэй. Мүнөө горно институдта иимэ электро-механическа прибор ухаалагданхай. Тэрэ Хойто Газарта мүнөө туршагдажа байна. Саашадаа Антарктидада абаашагдаха юм.

**Елена ДРУЖИНИНА.**
**(АПН).**

# ...УН ЖЭЛЭЙ ДУРАСХААЛТА ЗҮЙЛ

...тэ урдын Черницын ...ий малтахадань, хой...айтай, модоор хэһэн ...ерээ. Тэрэ үедэ нов...лсадаг байһан хойто ...оур шарайе энэ дүр...рдэмтэд тодорхойлоо. ...рамдуулан хэлэхэдэ, ...та Балтиин далайһаа ...рэтэр нэмжыһэн ехэ ...нно-угорско угсаатад

...нуудай хойто талынь ...жэлэй туршада улам ...ража, финно-угорско ...уур һуурижан, тэдэ...оһон байгаа.

...СР-тэ 4,5 миллион ...нскэ хэлэнүүд дээрэ ...ар хэлэнүүд бэ гэхэдэ, ...карел, эстон, мордва, ... ханты манси, саам ...үүд болоно. Эдэнэй ...гү, али венгр, эстон, финн хэлэнүүд хуушанай бэшэгтэй байгаа. Тиихэлэ мүнөө Венгридэ һуудаг венгрнүүд ханты мансинуудтай нэгэ угтай арад, эндэһээ таһаржа ошоһон зон гэгдэдэг.

Тиин эртэ урда сагта ехэ олон финноугорско угсаатан, тухайлхада, хэдэн арбаад миллион зон ород арадтай холисолдошоһон гэжэ тоологдодог. Тиихэдээ тэрэ багта һууһан мүнөөнэй олон түмэн ородууд шуһаараа эстон, финн гэхэ зэргын арадуудтай түрэл болоно гээшэ. 13 зуун жэл хүрэтэр зүүн славянууд болон угро-финскэ угсаатан, жэшээнь, эстонецууд ехэ холбоо харилсаатай байһанаа, энэнь датска болон герман добтолгоор таһалдуулагдажа, эстон хэлэн 18 зуун жэл хүрэтэр немец хэлэнэй нүлөө ехээр үзэһэн юм. 18-дахи зуун жэлдэ Эстони Россиитай нэгэдэһэн байгаа. Тэрээнһээ хойшо ород хэлэн эстон хэлэндэ нүлөөлжэ эхилһэн түүхэтэй.

**Э. ПЯЛЛЬ.**

## ...Й ЭДЕЭ ХООЛОЙ ПРОГРАММА

# ...ЖЭЛТЭ ДАБҺАН

**...нуудай академиин эрдэмтэдэй тухайламж... областиин хойто хубида олдоһон калиин ...он ехэ хэмжээтэй»,—гэжэ һаяхан боло...лэй нииитэ суглаан дээрэ тэрэнэй ахамад ... академик Георгий СКРЯБИН мэдээсэбэ.**

...һэн шэнги байгаа. Юун бэ гэхэдэ, Сибириин дабһан эртэ урда үедэ, хахад миллиард шахуу жэлэй саана бүрилдэһэн юм. Харин энээнһээ урагша бүмбэрсэг дэлхэй дээрэ олдоһон калийна дабһанай «наһаниинь» һурагүй залуу байгаа. Энээгээр бодоходо, тэрэ нилээд хожом бүрилдэһэн зүйл болонтой.

Гэбэшье эрдэмтэд бодомжолгоёо саашань үргэлжэлүүлбэ. Калиин бүри эртэ урда бии байһые гэршэлхэ зүйлнүүдые бэдэрбэ. Ушарынь юун бэ гэхэдэ, тэрэ урдын урда сагта хуурай газарта ямаршье ургасагүй мэлигэр байгаа. Тиимэһээ хадын шулуу шоройн һалхинда хиидхэгдэхэдэ, бухы кали раствор болоод, океанай уһенда туугдан абаашагдадаг байжа болоо. Һүүлдэнь түби дэлхэйн ногооржо эхилхэдэ, һалхинда туугдажа ябаа калиие ургамалнууд тогтоодог болоо гэһэн һанамжа гараба.

Тиигээд Сибириин дабһанай бүрилдэжэ байха үедэ океанай уһан соо кали хэр ехэ байгаа гээшэб гэжэ мэдэхэ хэрэгтэй болобо. Тэрэ үедэ байһан гэжэ элирүүлэгдэһэн глауконит гэжэ океан соохи нэгэ минералые шэнжэлээд үзэхэдэ, тэрээн дотор 5,75 процент калиин окись ба 3 процент шахуу натриин окись олдоһон байна. Тиимэ болохолоороо, тэрэ эртэ урда сагай уһан каляар баян байһан, тэрэнэй хэбтэшые Сибирьтэ бэдэрмээр байна гэжэ тобшологдобо. Энээнэй зүйтэй байһые гэршэлхэ үшөө нэгэ баримта бии һэн. Совет академик Александр Виноградовай тодоруулһанай ёһоор, далайн оёорто тунадаг шабар соо заатагүй кали байдаг. Тиин СССР-эй АН-ай Сибириин отделениин эрдэмтэд элдэб «наһатай» шабарнуудые жэшэжэ үзэхэдэнь, бүри эотын шабар соо һүүлэй үеынхидэ орходоо ехэ кали бии байба.

Тиигээд удаань үшөө нэгэ асуудал гараба. Хаана газао үрэмдэхэ гээшэб? Калиин хэбтэшэнүүдэй байжа боломоор шулуун дабһанай хэбтэшэнүүд 2 500 000 дүрбэлжэн километр талмай дээрэ эндэ тэндэнь олдоһон ха юм!

Москвагай университедэй профессор, Михаил Валяшко гэгшын зохёоһон онол арга эндэ туһалба. Тэрэнэй адаглаһанай ёһоор, анхан үеэрнь шулуун гэжэ нэрлэгдэдэг шанамал дабһанай тунажа эхилхэдэнь, түрүүшын үедэ тэрээн соонь бром үгы байдаг аад, тэз хожомынь бии болодог байба. Тиин бромой нилээд бии болоһон хойно калишье үзэгдэдэг байба.

Зол болоходоо, совет музейнүүдтэ шулуун дабһанай зүйлнүүд яһала олоор хадагалагдажа байба. Юун бэ гэхэдэ, Сибириин дайдада нефтиие дабһанһаа доошо оршодог үенүүдтэ бэдэрнэ бшуу. Тиин нефтиин үрэмүүд зузаан шулуун дабһые нэбтэ нүхэлэн ороно ха юм. Тэндэһээ олдоһон дабһанай зүйлнүүдые шэнжэлээд үзэхэдэ, зариман соонь кали ехэ байшоо. Тиигэжэ кали ехэтэй дабһанай олдоһон гурбан райондо үрэмдэлгэ хэхэ гэһэн шиидхэбэри абтаһан юм. Эдэнь хадаа Канск хотоһоо тээ хойно (Красноярска хизаарта). Эрхүү хотоһоо хойшоо (Лена мүрэнэй баруун эрьедэ), Непэ голой адагта (Доодо Тунгуска мүрэнэй нэгэ һалаань) оршодог нютагууд болоно. Тиигээд лэ тэдэ нютагуудтал үрэжэлэй дабһанай хэбтэшэнүүд олдоо юм.

Түрүүшын хоёр райондо үрэмдэлгэ хэжэ эхилхэдэ, сэбэр калийна дабһанай бүхэли үехэнүүд элирүүлэгдэбэ. Зүгөөр энэнь промышленна аргаар абахаар тиимэ ехэ бэшэ байшоо. Гэбэшье гол шухала юумэн ойлгогдоо: эрдэмтэдэй ухаалан зохёоһон онол аргануудынь гүйсэд зүб гэжэ элирээ бшуу.

Үрэмдэлгые бүри ашаг үрэтэй болгохын тулада геофизигүүд үшөө нэгэ юумэ һанаалба. Калиин изотопуудай нэгэндэнь (калий-41) радиоактивна задаралга болодог гэжэ тэдэ мэдэхэ байгаа. Тиин нүхэ, тээ тоодо нефть бэдэрэлгын нүхэ үрэмдэхэдөө, радиоактивна элшэнүүдые тэмдэглэжэ шадаха тусхай счётчик тэрээн уруу табилсаха гэжэ шиидэбэ. Тиигээд Эрхүүгэй областиин хойто хубида тиимэ элшын элбэг дэлбэгээр тэмдэглэгдэхэдэ, түрүүшын амжалта туйлагдаба гэжэ эли болоо һэн. Тиигээд эндэ кали болоч магниин холисо болгошо карналлит гэдэгэй гушан найман метр зузаан хэбтэшэ олдоо бшуу. Сильвинит гэдэг сэбэр калиева дабһанда орходоо карналлидһаа абтадаг үтэгжүүлгэ үнэтэй болодог. Гэбэшье сильвинидэйшье хэбтэшэ олдохо гэжэ геологууд этигэжэ байгаа. Юун бэ гэхэдэ, карналлидай хажууда ходоодоо сильвинит байдаг гэжэ бүхы дэлхэйн дүй дүршэл харуулна. Тиин үрэмдэлгын хүдэлмэри үргэлжэлүүлэгдэжэ, уданшьегүй гайхамшаг илалта туйлагдаба. Үрэмдэлгын нүхэнүүдэй нэгэниинь калийна дабһанай аяар юһэн үеые нэбтэ сорьен гарга бшуу! Тиин энэ дабһанай шанарынь аргагүй һайн, нэгэ багахан лэ үлэгдэлынь хайладаггүй юм. Тииһээр байтар сильвинидэй үшөө шэнэ үенүүд олдоо. Тэрэнь баһа промышленна удха шанартай.

Сибирьтэ олдоһон Непскэ калийна хэбтэшэ нөөсөөрөө дэлхэй дээрэ эгээл ехэ байжа магадгүй гэжэ геологууд-практигууд һанамжална. Мүнөө олдоод байгаашань олон миллиард тонно болоноол. Гэбэшье энэ баялиг бүри ехэ байха гэжэ найдаад, малтамалшад бэдэрэлгээ үргэлжэлүүлһээр.

**Олег БОРИСОВ.**
**(АПН).**

# ЛАЗЕРАЙ ШЭНЭ МЭРГЭЖЭЛ

**Ереванай университедэй эрдэмтэд уһанай хэды зэргэ бузарлагдаһые шалгаха флуориметр гэжэ шэнэ прибор ухаалаа. Энээнһээ гараһан, нюдэндэ харагдахагүй лазерай элшэ уһанай нюрууда хүрөөд бусахадаа, уһан соо ямар юумэн, ямар бодосууд болон ургамалнууд бииб гэжэ харуулна. Жэшээнь, уһан дээрэ нефтиин хальһатаад байбал, тэрээн тухай мэдээсэл тус прибор асаржа, энэнь дары сагтаа микро-ЭВМ дээрэ шэнжэлэгдэнэ.**

**Тус прибор 200 метр хүрэтэр зайда байһан холисонууд тухай мэдээ үгэхэ аргатай. Тиимэһээ тэрэ вертолетой гү, али самолетой бортһоо гол мүрэнүүдэй, нуур далайнуудай нюруye хинан харалгада амжалтатайгаар хэрэглэгдэмээр.**

**Флуориметр Балтиин далайе шэнжэлхэ үедэ Клайпедын гидрометеорологиин обсерваторидо амжалтатайгаар туршагдаа. Һаяхан тэрэ Севан нуурта хэгдэһэн биологическа экспедицидэ хэрэглэгдээ. Тэрэнэй туһаламжаар эндэ Севанай уһанай бүридэлдэ, тэрээн соо хлорофиллай, органическа бодосуудай, жэжэхэн ургамалнууд болон замагуудай аймаг шэнжэлэгдэһэн байна.**

**М. ЕРЕМЯНЦ,**
**ТАСС-ай корр.**

## 1986 △ ОН ▽ ИЮЛЬ △

**БАКУ. Азербайджанай нефть ба химиин институдай эрдэмтэд Уфагай адли мэргэжэлтэдтэеэ хамта нефтиин продуктнуудые сэбэрлэхэ онсо сэрсэ тухеэрэлгэ зохёобо. Тэрэ металлическа үйгааг тооһонтой холигдоһон химическэ бодосуудһаа бүридэнэ.**

**Хоолой соргонуудые сэбэрлэлгын шэнэ арга Грозный-Буденновск гэжэ бензопроводто амжалтатайгаар хэрэглэгдэһэн байгаа.**

**ЗУРАГ ДЭЭРЭ: сэбэрлэлгын энэ зүйлые бүйлүүлхэ талаар хүдэлһэн институдай «Транспорт, нефть ба газые хадагалалга» гэжэ кафедрын хүдэлмэрилэгшэд (зүүн гарһаа)— техническэ эрдэмэй кандидат С. Пейсахов, авторска коллективые хүтэлбэрилэгшэ, профессор, кафедрые даагша Р. Саттаров, техническэ эрдэмэй кандидат К. Исмайлов, аспирант Г. Панахов.**

ТАСС-ай фотохронико.

МОСКВА. Хүгжэнги экономико ба социальна туйлалтанууд хоорондоо таһаршагүй холбоотой юм. СССР-эй ВДНХ-да нээгдэһэн «Хүдөөгэй экономическа ба социальна хүгжэлтэ — СССР-эй Эдеэ хоолой программые бэелүүлгын шухала эрхэ нүхэсэл» гэһэн һалбаринууд хоорондын выставкэ энээниие элирхэйлэн гэршэлнэ. Хүдөө ажахын шэнэ техникэ эндэ олоор табигданхай. Мал ажалай ба тэжээл үйлэдбэрилгын хүдэлмэриие оньһожоруулгын дүй дүршэлдэ ехэ анхарал хандуулагдана.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: теплицэнүүдтэ ургамалнуудые шаралгын «Светотрон» гэжэ түхеэрэлгэ ургасые хэдэн дахин дээшэлүүлнэ.

ТАСС-ай фотохронико.

# ХИЛЫН СААНАХИ ЭЛДЭБ ҺОНИН

### НАРАНАЙ ЭЛШЭЭР ЯБУУЛАГДАДАГ АВТОМОБИЛИИН ЕРЭЭДҮЙ

Наранай элшээр ябуулагдадаг автомобильнууд хэзээ нэгэтэ манай хото городуудай үйлсэнүүдые дүүргэхэ гэжэ хэлэхэ үндэһэн мүнөө үгы. Гэбэшье ерээдүйдэ тэдэ нилээд олоор хэрэглэгдэдэг болохо гэжэ найдахаар гээд Англиин Уэлльскэ ба Кардиффай университедүүдэй бүлэг шэнжэлэгшэдэй хүтэлбэрилэгшэ Брюс Кросс тоолоно.

Автомобилиин хушалта дээрэнь тодхогдоһон наранай батарейһаа электрын элшын ородог аккумулятораар хангагдадаг электромотортой автомобиль мүноо бии болгогдожо байна. Иимэ машина наратай үдэр бүхэндэ 161 километр ябаха аргатай байха гэжэ хүлеэгдэнэ. Түс автомобиль тон багахан шэтнүүртэй, тиихэдэ аэродинамикын бүхы эрилтэнүүдтэ харюусама түхэл маягтай байха юм.

### ҺОЛООМОНҺОО НЕФТЬ АБАНА

Англиин эрдэмтэд элдэб ургамалай үлэгдэлнүүдһээ нефть абаба. 1979 ондо эрдэм ухаан болон техникын Манчестерэй институт хото городуудай үлөөдэһэ хаядаһые нефть болгон болбосоруулха зорилготой шэнжэлэлгэ хэжэ эхилһэн юм. Нилээд орёо байгууламжатай камера соо тон халуун ба даралта ехэтэй болгогдожо, биомассые нефть болгохо геотермическэ эрхэ байдал байгуулагдана. Байгаалиин эрхэ байдалда энэ хэрэгтэ 20-һоо 100 миллион жэл хүрэтэр саг гарадаг юм. Мүнөө энэ сагынь долоон минута хүрэтэр хороогдобо.

Эгээл һайн материал хадаа һолоомон болоно. Тэрэнэй нэгэ тонноһоонь 455 литр хүрэтэр нефть абажа болохо гэжэ эрдэмтэд баталан хэлэнэ. Иимэ аргаар абтаһан нефть, жэшээнь, Хойто далайдахи хэбтэшэһээ абтаһан нефтьдэ орходоо калори багатай байдаг. Гэбэшье тэрэ ехэ сэбэр, тиигээд агаарые эгээл ехээр бузарладаг, «гашуун» бороо оруулдаг сэрэ болон азодой холбоонуудаар бага байна.

### ВЕЛИКОБРИТАНИДА ШЭНЭ КИНОАРХИВ БАЙГУУЛАГДАНА

1987 оной сентябрьда Лондон шадарай Беркхэмстед гэжэ газарта дэлхэй дээрэ эгээл ехэ киноархив, харин Англиин ниислэлдэ, Ватерлоо хүүргэ шадар, Британиин кинематографиин институдай музей нээгдэхэнь.

Кинематографиин национальна архив (НАК) 1935 ондо байгуулагдаһан. 1895 ондо экранда гараһан кинофильмнүүдһээ эхилэн, 75 мянган кинофильм ба телевизионно программанууд тэндэ мүнөө үедэ хадагалагдана. Шэнэ архивай түб хадаа гансал кинофильмнүүдые бэшэ, харин видеофильмүүд, фото-зурагууд, рекламна плакадуул болон шухаг документнүүдэй хадагалагдадаг дэлхэй дээрэхи түрүүшын тиимэ түб болохо юм. Эндэ хуушан пленконуудые шэнэ болгожо буулгаха НАК-ай техническэ арга боломжонь хоёр дахин ехэдхэгдэхэ. Тиигэжэ үшөө буулгагдаагүй байгаа бухы 43 миллион метр пленко 2000 он хүрэтэр гүйсэд буулгагдаха. Энээнһээ гадна, хуушанай хара-сагаан гурба миллион фотографинууд шэнээр буулгагдаха. Үнгэтэ фильмүүдэй үнгэеэ алдахагүйн тулада саг үргэлжэ нэгэ янзын хэмжээндэ байдаг температуратай, шиигтэй холодильна камеранууд эндэ бии байха юм.

Британиин кинематографиин институдай музей хүдэлжэ байгаа юумэнэй буулгабарнин техникын яажа хубилан хүгжэһэн тухай хөөрэжэ үгэхэ. Агынуудтахи хабсагайнуудта байгаа зэргэлһэн зурагуудые түргэнөөр хүдэлгэхэдэ, тэдэнэй яагаад ябажа байһан шэнги болодогһоо эхилээд мүнөөнэй лазерна болон голографическа техникэ хүрэтэр тэрэ хөөрэжэ үгэхэ юм. Мүн кинематографи болон телевидениие бии болгоһон техническэ нээлтэнүүд тухай хөөрэжэ үгэхын тулада тусхай түхеэрэлгэ, хүдэлдэг модельнүүд болон ехэ хэмжээнэй зурагууд хэрэглэгдэхэ.

Эндэ ерэгшэд богонихон эпизодуудые видеокамераар эндэнь буулгаад абаха аргатай байха юм. Буулгагдаһан материалые яажа болбосоруулха, хабсаргаха техникэ тухай эндэхи багахан студи соо хөөрэгдэнэ. Мүн залнуудай нэгэндэнь лекцинүүд уншагдаха, фильмүүд харуулагдаха, долоон янсаһан «шэдитэ лаампын» туһаламжаар элдэб зураглалнууд харуулагдаха юм.

### ИНСУЛЬТДА ДАЙРАГДАБАЛ, БҮМБЭГӨӨР НААДАХАДА ҺАЙН

Инсультда дайрагдаһан, ууураг тархияа ехээр гэмтэһэн гү, али Паркинсоной үбшөөр үбшэлһэн хүнүүдые аргалхадаа, бүмбэгөөр наадхуулха хэрэгтэй гэжэ Эдинбургын университедэй физиолог Дэвид Ли тоолоно. Тиимэ үбшэнтэд олонхи ушарта гарайнгаа хүдэлсые хинажа шадахаяа болишодог. Юундэб гэхэдэ, тэрэниие «мэдэжэ» байдаг толгойн тусхай хуби гэмэлтэһэн байна бшуу.

Бэеынь зүүн талын нэгэ хэды соо үбшэндэ абташаһан 4 хүн Д. Ли гэгшын хэһэн туршалгада хабаадалсаа. Тэдээн тээшэ мухарижа ябаһан бүмбэгэ хоёр гараараа барижа абаха гү, али зүүн гараараа һоорхэнь сохихо гэһэн зорилго тэдэнэй урда табигдаһан байна. Мүн нэгэ газарта байһан бүмбэгые баһал тиигэхэ гэжэ хэлэгдээ һэн. Тиин тэрээн бүхэнэй хэһэн хүдэлсыень сасуулаад үзэхэдэ, мухарижа ябаһан бүмбэгэтэй хэһэн хүдэлөөниинь түргэн, нэгэ жэгдэ байгаа. Энээндэ нюдэнэйнь хараса туһалһан байгаа бээзэ.

Иимэ упражненинүүд, мүн нилээд бэлэхэн болгогдоһон крикет туһатай арга болохо гэжэ доктор Ли тоолоно.

**(Лондон пресс сервис — АПН).**

# ДҮШЭН ТАБАН ЖЭЛЭЙ СААДА ТЭЭ

Энэ үедэ гараһан «Буряад-Монголой үнэн» газетын хэдэн номернуудые ираад үзэебди. Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнай түрүүшын хүлгөөтэйшье, аюултайшье үдэрнүүд. Совет хүн бүхэнэй тэрэ тоодо Буряад ороной ажалшан бүхэнэй байдалда, хуби заяанда шэнэ үе саг, шэнэ хатуу гэгшын шалгалта орожо ерэбэ. Зунай һайхан сагай жэмбүүршэн алтан гургалдайн ирагуу дууе балартуулһан фашис зэр-хэгшэдэй сэрэгэй зэбсэгүүдэй хахир хашар абяанай тэһэржэ, нэержэ эхилһээр 17—21... хоног үнгэрбэ. Газетын хуудаһанууд энээн тухайда бэшэ, Илалтын хэрэгтэ бүхы юумэеэ зорюулая гээд үдэрһөө үдэртэ Буряад ороной ажалшан ниитэдэ хандана, уряална.

1941 оной июлиин 9-дэ гараһан «Буряад-Монголой үнэн» газетэ «Эмхитэй байдал, революционно һэримжэ, жаяг заршам, эршэмтэй шударгуу ажал—манай Илалтын түшэг мүн» гэһэн ниитэ гаршаг доро ажалшадай бэшэгүүдые, уран шүлэгшэдэй, искусствын эрдэм соёлой ажал ябуулагшадай сээжын өөрһөө гараһан мүрнүүдые тунхаглана.

«Ашангын сомоной Ленинэй, III интернационалай нэрэмжэтэ колхозуудай гэшүүд, 12300 түхэригтэ захиһан урьһаламжын мүнгые болзорһоонь урид түлэбэ»—гэһэн Хориһоо ерэһэн мэдээсэл энэл үдэрэй газетэдэ гаргагданхай.

Буряад ороной зохёохы ажалтан — зохёолшод болон уран зураашад, артистнууд болон хүгжэмшэд оюун бэлигээ, хүсэ шадалаа Илалтын хэрэгтэ сүм зорюулан хүдэлжэ байһан тухайдаа газетын хуудаһануудта шүлэг болоод зурагуудые олоор гаргуулна. Хоца Намсараевай, Цэдэн Галсановай, Дарижаб Дамдиновай, Апполон Шадаевай уран хурса шүлэгүүд номерһоо номерто толилогдоно. «Шуһа мяхаараа хамгаалхаб» — гээд композитор, Буряадай хүгжэмтэ драмын театрай хүгжэмэй талые даагша П. М. Берлинский бэшэнэ. «Арадай дуунуудай аялгые найруулан, театрай балетмейстер Арсентьевтэй хамтаржа, фашизмда эсэргүү хатар зохёогообди. Улаан армиин частьнуудта шефскэ концертнүүдые олоор үгэжэ эхилһэн байнабди», — гээд хүгжэмшэн бэшэнэ.

«Геройнуудаа хэтын хэтэдэ суурхуулая» гэһэн Ц. Сампиловай, «Фронтдо ошохыемни зүбшөөгыт» гэһэн Р. С. Мэрдыгеевэй зурагууд газетын хуудаһанда гаргагданхай.

«Баатарнууд тухайдаа шэнэ зохёол бэшэхэб» гэжэ элитэ зохёолшон-драматург, РСФСР-эй искусствын габьяата ажал ябуулагша Намжил Балдано тангариглана.

Бэрхэшээлтэй тэрэ үеын амисхаал харуулһан уран хурса үгэтэнэй зохёолнуудай имагтал зарим хубииень газетын хуудаһануудта багтахын зэргээр лэ харуулха аргатай болонобди.

«Илахамнай лабтай» гэһэн Хоца Намсараевай шүлэг 1941 оной июлиин 9-дэ толилогдонхой.

**«Манай жабхаланта орон**
**Манай жаргалта байдал**
**Һайхан һаруул юумэл,**
**Сэлмэг номин тэнгэринь,**
**Гэрэлтэй байдаг юумэл,**
**Харатан халдажашье**
**шадахагүйл,**
**Хорото хоргодожошье**
**шадахагүйл.**

* * *

**Дэлхэйн хараал үргэлһэн**
**Дээрмэшэн хара Гитлерэй**
**Үхэлэйнь нүхэн малтагдаал,**
**Үлэнхэ Муссолини түрүүтэй,**
**Үер Риббентроп дахуултай,**
**Үмхэй фашис шакалнууд**
**Үрэ үндэһөөрөө таһаржа,**
**Үхэл үнэһөөр үрхирхэл!»**

Буряад ороной ажалшадай хаа хаанагүй эрхим һайнаар хүдэлмэрилжэ байһан тухайда газетын номер бүхэндэ бэшэгдэнэ. «Мяханай комбинадта» гэһэн мэдээсэл 1941 оной июлиин 13-да гаргагдаһан байна. Эндэ иигэжэ хэлэгдэнэ:

**Комбинадай мал үүсэлэлгын цех үйлэдбэриингөө даабариие июлиин 5-да 211 процентээр, консервын заводой коллектив — 122 процентээр дүүргэбэ.**

**Стахановец нүхэр Н. Н. Алмазова үдэрэйнгөө даабариие 321 процентдэ хүргэнэ. Дархашуул Прохоров, Кузнецов, Савинов, Евдокимов болон бусад нормоёо 160—235 процент дүүргэнэ.**

**Комбинадай консервын заводой хүдэлмэришэд улам ехэ продукци гаргахын тулада үглөөнэй 8-һаа һүниин 12 саг болотор ажаллана. Эдэнэрэй олонхинь эхэнэрнүүд болоно.**

«Манай хэрэг—Илалта» гэһэн Цэдэн Галсановай шүлэг июлиин 12-ой номерто уншанабди.

**«...Хамгаалтын манай дайн**
**эхилбэ.**
**Хабхар һүниин сахилгаан**
**мэтэ**
**Эгсэ үзүүртэй улаан жада**
**Эрлиг хара дайсаниие**
**нэрьюулбэ,**
**Эрхэ сүлөөгэй һолонго**
**таруулба.**
**Хамгаалгын ехэ дайн**
**эхилбэ.**
**Хамаг арадайм юрөөл**
**зэдэлбэ:**
**«Манай хэрэг үнэнтэл лэ.**
**Манай хэрэг—Илалтал лэ!»**

«Уран хурса үгээ, биирэ ба булад гуурһаяа һомон, һэлмэ, жада мэтээр хэрэглэе, хүрин хара үнгэтэдэй Европо түби дээгүүр үхэл дээрмэ, үбшэн тахал шэрэһэн фашизмда үхэлэй хараал шэнгээхээр уран хурса үгэнүүдээ һомо һаадаг мэтээр шэглүүлэе». Буряадай элитэ зохёолшон, «Буряад-Монголой үнэн» газетын редактор байһанаа сагһаа урид наһа бараһан Дарижаб Дамдинов «Фашизмда—үхэл» гэһэн шүлэгэй оролто болгон эдэ үгэнүүдые бэшэһэн байна.

**«Хюмһанайшье харын зэргэ**
**юумэ үгэхэгүйбди,**
**Хиирэһэн шуналай**
**фашис**
**нохосуудта!**
**Үргэн элдин талаһаа**
**альганайшье зэргые**
**үгэхэгүйбди,**
**Үер сэлгеэн мүрэнүүдһээ**
**аягашье уһа**
**уулгахагүйбди.**
**Хүхэ тэнгэри өөдэ**
**халзан толгой**
**шобхойһон**
**Хада хабсагайдаашье**
**ойро дүтэ**
**хүргүүлхэгүйбди.**
**Набша намаа,**
**ой тайгадаашье**
**оруулхагүйбди,**
**Нарата үдэр,**
**һарата һүниеэшье**
**үзүүлхэгүйбди!**
**Ирагуу дууша**
**алтан гургалдайгаашье**
**үгэхэгүйбди,**
**Илалтыемнай магтажа**
**дуулахал хонгёо**
**һайхан гургалдай.**
**Ая гангын**
**арюун хангалта**
**агаараарнай**
**Амилхаа горьдоһон**
**үлэнхэ фашизмда**
**үгэхэбди**
**Үхэлэйнь сохилто!**
**...Бузар дайсан**
**өөрынгөө**
**газар дээрэ**
**Бута сохюулхал**
**зайлашагүй.**
**...Фашизмда — үхэл!»**

Буряад ороной элитэ таряашан, хожомынь Социалис Ажалай Геройн үндэр нэрэ зэргэдэ хүртэһэн Серпион Кириллович Киселевой звеногой (Загарайн район) ажал тухай мэдээсэл 1941 оной августын 24-нэй газетэдэ гаргагдаһан байна. Тэндэ иигэжэ бэшээтэй: **«Ефремовец Серпион Кириллович Киселевой участок звенодонь 7 хүн хүдэлнэ. 43 гектарта тарилга хээ. Гектар бүриһөөнь 25 центнер таряа хуряана. 1941 ондо эгээн ехэ таряа ургуулһан Киселевой звено ургасаяа хуряажа эхилээ».**

Бэһэтэйшүүлэй олоороо армида абтаһан дээрэһээнь хүдөө нютагуудай поли, фермэнүүдтэ хүдэлхэ хүнүүдэй дуталдаһаниинь ойлгосотой: Иимэ сагай тулажа ерэхэдэ, искусствын ажал ябуулагшад аса тармуур, хадуур болоод бусад зэбсэг барижа, ажал хэлсэжэ ороһон байна. Буряадай искусствын эхи табилсагшадай нэгэн Гомбо Цыдынжаповай «Бүхы хүсэеэ таряа хуряалгада табиха» гэһэн гаршагтай мэдээсэл газетэдэ харанабди. Сэлэнгын районой Сталинай, Тельманэй нэрэмжэтэ, «Улаан Оронго» колхозуудта артистнууд олоороо ерэжэ, ехэ ажал бүтээлсэнэ. Сталинай нэрэмжэтэ колхоздо 26 артист үбһэ хуряалгада хүдэлнэ, заримаһиинь таряанай хуряалгада хабаадалсана. Тэдэнэр үбһэ сабшана, тармана, үбһэ бухаллана, һүрилнэ. Гадна машинаар үбһэ сабшана, тармана. Нормоёо үлүүлэн дүүргэгшэдэй тоодо БМАССР-эй габьяата артист, медальта В. Халматов, артист Хаймшаг Дамбиев, медальта артистнууд Иван Батурин ба Вера Лыгденова гэгшэд үдэр бүри 140—150 процентээр нормоёо үлүүлэн дүүргэнэд. Артистка Нимаева — 175—200 процент, артистнууд Раднаева, Зоригтуев, Батожапов (уран зохёолшо Батожабай) болон бусад үдэрэйнгөө даабари үлүүлэн дүүргэнэ»,— гээд автор мэдээсэнэ.

Юрын ажалшад, колхозой түрүүлэгшэнэр, һургуулиин шабинар, дайнда мордоһон бэһэтэйшүүлые халаһан эхэнэрнүүд «фронтдо юун шухалаб, тэрэниие хүсэд үгэхэбди» гэһэн уряае бэелүүлжэ байһан тухайдаа газетын хуудаһануудта бэшэнэ. Хориин аймагай «Улаан-Одон» колхозой түрүүлэгшэ Д. Базаржапов 1941 оной хүдөө ажахын хүдэлмэриие нёдондо жэлэйхиһээ һураггүй урид дүүргэжэ, эдеэ хоолой зүйл гүрэндэ ехээр тушааһан тухайдаа бэшэнэ.

«Улаан Армияа дулаан хубсаһаар хангая!» гэһэн мэдээсэл 1941 оной октябриин 8-най газетэдэ гараһан байна. «Сентябриин 30-най мэдээгээр городой складта 1000 паар валенка, 1343 хүбэнтэй хүүртиг, үмдэн, 400-гаад дэгэл, 3440 малгай, 4764 паар бээлэй болоод даха, шинель, оймһон, дотор хубсаһан гэхэ мэтэ суглуулагдаба.

Кабанскын аймагай багшанар 2000 түхэригэй дулаан хубсаһа абажа, армида бэлэглэбэ. Нэгэ үдэр соо багшанар 5—6 хүбэнтэй хүүртиг, үмдэ, бээлэй, малгай, оймһо суглуулжа үгөө».

«Дуун ба шүлэг — бомбо ба туг мүн» гэһэн В. Маяковскиин үгэнүүдээр хэһэн томо гаршаг доро «дайшалхы дуун ба солгёон хүгжэм, уран зураг ба уран зохёол — манай баатар улаан армеецүүдэй ханинь мүн» гэжэ бэшээтэй. Дуунуудайнгаа үгые, зурагуудайнгаа будагые үшөө хурса болгожо, зольбо муухай фашистнуудай толгойень нэрьехэ, нюдыень һаргааха гээд газетэ зохёохы ажалшадта хандаха юм.

«Манай хэрэг үнэнтэл лэ, манай хэрэг — Илалтал лэ!» гэһэн уряа доро Буряад ороной ажалшан бүхэнэй өөрынгөө зэбсэгээр Илалтые шэрээлсэжэ байһыень газетэ дайнай түрүүшын һарануудта харуулжа байгаа.

Д. ЖУГДУРОВА.

# ДАЙНАЙ СУУРЯАН

Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агуухэ дайнай урда тээ Ленинградска областьдо Луга хотоһоо дүшөөд километртэ 200-гаад үрхэтэ айлай ажаһуудаг Заречье гэжэ үзэсхэлэн гоё һуурин байһан юм. Дайнай үедэ энэ газарые фашистнууд эзэлһэн байгаа. Заречидэ ажаһуугшад партизанска хүдэлөөндэ эдэбхитэйгээр хабаадаһан байна. Энээнэйнь түлөө дайсад тус һууриниие шатаагаа һэн.

Мүнөө Заречиин байһан газараар ябахада, дайнай дурасхаалта хүшөө мэтээр һандарһан табан пээшэн харагдадаг. Фашистнууд бүхы гэрнүүдыень ажаһуугшадтайнь хамта шатаажархиһан байгаа бшуу. Ленинградайхид Заречиин дурасхаалые нангинаар сахин шүтэжэ, «хоёрдохи Хатынь» гэжэ тэрэниие нэрлэдэг юм.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Буряад ороной туристнууд дайнай дурасхаал болоһон Заречиин һуури дээрэ.

Н. БУРМАКИНАЙ фото.

# УРМА БАЯР ТҮРҮҮЛНЭ

МОСКВА '86
ҺАЙХАН ХҮСЭЛЭЛЭЙ НААДАНУУД

Хэрбээ Москвада үнгэргэгдэжэ байһан һайхан хүсэлэлэй наадануудай программын үндэһөөр эхэнэрнүүдэй дунда волейболоор болоһон мүрысөө сэгнэхэ гэбэл, тэрээндэ эгээл үндэр ехэ сэгнэлтэ үгэхэ байнаб гэжэ СССР-эй суглуулагдамал командын ахалагша тренер Владимир Паткин ТАСС-ай корреспондентэй хөөрэлдэхэдөө хэлэбэ. Түгэсхэлэй нааданда Перугай командые илажа, түрүү һуури эзэлһэндээ тиигэжэ хэлэнэ бэшэб.

Нэгэдэхеэр, мүрысөөн тон һайнаар эмхидхэгдэһэн байгаа. Хоёрдохёор, бүхы шахуу наадануудта волейболист басагаднай һайн мэргэжэл шадабаритай байһанаа харуулба. Баярай оршон байдал дүй дүршэлөө, мэргэжэл шадабаряа хубаалдаха арга олгобо. Эдэ бүгэдэ волейболой мүрысөөе үндэр дээдэ хэмжээндэ үнгэргэхэ арга олгожо, гансал бидэнэртэ бэшэ, мүн харагшадташье урма баяр түрүүлһэн байна.

Бүхы командануудай урдань табигдаһан зорилгонуудые бэелүүлжэ шадаагүй байһаниинь элитэ. Жэшээнь, Японой команда алтан медальда хүртэхэ һаһала ехэ арга боломжотой байгаа. Чехословакиин болон ГДР-эй түлөөлэгшэдтэй уулзалгануудта урагшагүйдэһэн дээрэһээ иимэ юумэн болобо гэжэ баримталжашье магадгүй.

Үнэхөөрөөшье, басагадни дүрбэдэхи һууридa гарахые бэшэ, харин алтан медаляар шагнагдахые хүсэһэн байха гэжэ Японой командын ахалагша тренер Кодзи Кодзима баталба. Гэбэшье энэдэ болоһон мүрысөөнүүдтэ наран уласай ороной олохон спортсмен басагад түгэс бэлэдхэлдээ хүрэжэ шадабагүй.

Японой командые шүүжэ, американ волейболистканууд бронзо медаляар шагнагдаһан байгаа.

Эрэшүүлэй дунда волейболоор мүрысөөн июлиин 14-дэ эхилбэ.

Москвагай «Олимпийский» гэжэ бассейндэ уһа руу һүрэлгөөр мүрысөөн суглараг-шадай анхарал ехээр татаһан байха юм. Түгэсхэлэй үдэр Москвагай харагшадта талархалаар мэдүүлжэ байһанаа, США-гай спортсменүүд элирхэйлбэ. Запорожиин 21-тэй студент Сергей Гурылев аранга дээрэһээ уһа руу һүрэхэдөө, һүүлшын алтан медальда хүртэбэ. Энэ зүйлөөр совет команда гурбан алтан медаль абаа. Американец Дэн Уотсон, Хитадай спортсмен Гао Фэн шангай һууринуудта гараһан байха юм. Энэ мүрысөөн эмхитэй һайнаар үнгэргэгдөө гэжэ Европын хоёр дахин чемпион Давид Амбарцумян ТАСС-ай корреспондентэй хөөрэлдэхэдөө хэлээ.

17 ороной 62 спортсмен һайхан хүсэлэлэй наадануудта теннисэй мүрысөөндэ хабаадана. Энэ мүрысөөн Юрмала хотодо эхилбэ. Мүрысөөн олимпийскэ гуримаар үнгэргэгдэхэ: шүүгдэһэниинь мүрысөөнһөө гаргагдаха. Дүрбэн жэлэй үнгэрхэдэ, американецууд США-да совет атледүүдтэй уулзахые тэсэжэ ядан хүлеэжэ байна гэжэ США-гай теннисистнүүдэй делегациие хүтэлбэрилэгшэ, национальна олимпийскэ комитедэй гэшүүн Тед Бейли хэлэбэ. Эдэ наадануудһаа телевизионно дамжуулгануудай сэхэ хэгдэһэнһээ уламжалан, манай ороной хүн зон илангаяа ехээр һонирхожо байна, гэжэ тэрэ хэлэбэ.

[ТАСС].

# ҺУР ХАРБАЛГЫН ҺОНИН

Һур харбалгаар Европын түрүү һуури эзэлхын түлөө арбадахи мүрысөөн һаяхан Турциин Измир хотодо болобо. Энэ мүрысөөндэ Европо түбиин арба гаран ороной зуугаад мэргэшүүл хабаадаһан байгаа.

Эхэнэрнүүдэй болон эрэшүүлэй команданууд сооһоо СССР-эй мэргэшүүл илалта түйлажа, Европын чемпионууд болобо.

Эхэнэрнүүдэй дундаһаа манай ороной харбагшад түрүүшын гурбан һуури эзэлээ. Шэнэ-Каховко хотын түлөөлэгшэ, уласхоорондын классай спортын мастер Людмила Аржанникова М-1 упражненеэр харбахадаа, 1260 очко тудажа, түрүүшынхеэ Европын чемпионой нэрэ зэргэдэ хүртэбэ.

Эрэшүүл сооһоо Забайкалиин сэрэгэй округой алба хаагша, «Хани барисаан-84» гэжэ уласхоорондын ехэ мүрысөөндэ илагша, СССР-эй спортын габьяата мастер Мүнхэ-Бадраа Дашицыренов 1200 очко тудажа, эрхим зурганай тоодо оробо. Командна тоосоогоор тэрэ Европын чемпионой нэрэ солодо хүртэһэн байха юм.

* * *

Һур харбалгаар уласхоорондын заншалта мүрысөөн Швециин Упсала хотодо үнгэргэгдэжэ. Даниин, Польшын, СССР-эй, Финляндиин болон Швециин суглуулагдамал командануудай 100 гаран мэргэшүүл хабаадаһан байна. РСФСР-эй суглуулагдамал команда энэдэ оронойнгоо спортын нэрэ хүндые хамгаалба.

Эрэшүүлэй дундаһаа Финляндиин, эхэнэрнүүд сооһоо Швециин харбагшад эрхимлээ. Россин Федерациин мэргэшүүл мүнгэн медальнуудаар шагнагдаба. Шэтын областиин түлөөлэгшэд — спортын габьяата мастер Ханда-Цырен Гомбожапова, уласхоорондын классай спортын мастер Владимир Ешеев гэгшэд хоёрдохи һууринуудые эзэлһэн байна.

«Динамо» бүлгэмэй Буряадай республиканска соведэй тренер, уласхоорондын классай спортын мастер Цыбикмит Бумбошкина 50 гаран эхэнэрнүүд сооһоо наймадахи һуурида гараба.

* * *

Һур харбалгаар РСФСР-эй арадуудай зунай IX Спартакиадын түгэсхэлэй мүрысөөн Чебоксара хотодо боложо, 20 гаран область, хизаар болон автономито республикын суглуулагдамал команданууд хабаадаа. Шэтын областиин спортсменүүд түрүү һуури эзэлжэ, Россин Федерациин арадуудай IX Спартакиадын чемпионууд болобо. Буряадай болон Чувашай АССР-нүүдэй һур харбагшад шангай һууринуудта гараһан байна.

Хубиин тоосоогоор манай зоной түлөөлэгшэд шалгарба. Тусхайлбал, эрэшүүлэй дундаһаа Шэтын областиин командын гэшүүн С. Рыгзенов М-2 упражненеэр харбахадаа, 2487 очко тудажа, илалта түйлаа. Д. Ринчиндоржиев (Шэтэ) тэрээндэ 41 очкогоор гартажа, хоёрдохи һуури эзэлбэ. Эрхүү хотын 17-той спортсмен Г. Митрофанов бронзо медаляар шагнагдаһан байха юм.

Эхэнэрнүүдэй дундаһаа 17-той уласхоорондын классай спортын мастер Елена Тутатчикова (Тува) Спартакиадын чемпионка болобо — 2485 очко. Шэтын суглуулагдамал командын гэшүүн, уласхоорондын классай спортын мастер Светлана Жигжитова тэрээндэ 2 очкогоор гартажа, мүнгэн медаляар шагнагдаа. Энэл командын харбагша Марина Окунева гурбадахи һуури эзэлбэ.

Б-М. ЖИГЖИТОВ.

# ХИЛЫН СААНАҺАА

ТАСС • АПН

## КПСС-эй XXVII СЪЕЗДЫН МАТЕРИАЛНУУД ДАНИДА ХЭБЛЭГДЭБЭ

КОПЕНГАГЕН. КПСС-эй XXVII съездын материалнуудые «Тиден» хэблэл датска хэлэн дээрэ барлажа гаргаба. КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь М. С. Горбачевой хэһэн КПСС-эй ЦК-гай Политическэ элидхэл тэрээн соо оруулагдаа. «1986—1990 онуудта, 2000 он хүрэтэрхи үедэ СССР-эй Экономическа ба социальна хүгжэлтын гол шэглэлнүүд тухай» СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ Н. И. Рыжковой хэһэн элидхэл, энэ асуудалаар съездын баталан абаһан тогтоол тус номдо мүн лэ оруулагдаһан байна. Советскэ Союзай Коммунис партиин шэнэ найруулгын Программын, КПСС-эй Уставай текстнүүд суглуулбарида хабсаргагданхай.

## ДЖЕЙН СМИТ СССР-тэ ОШОҺОН ТУХАЙ...

НЬЮ-ЙОРК. Саманта Смидтэй сугтаа һурадаг байһан бүлэг һурагшад болон тэрэнэй эжы Джейн Смит июль һарын эхеэр Советскэ Союзда ерэһэн байгаа. Журналистнуудай тэмдэглэһэнэй ёһоор, һайн һайхан хүсэл эрмэлзэлтэй энэ аяншалгые Саманта Смидэй жасатай хамта СССР-эй залуушуулай эмхинүүдэй комитет эмхидхэһэн байгаа. «Советскэ Союзда айхабтар олон хүнэй миинии басагые мэдэдэг байһандань урмашан баярлаһаб»,— гэжэ Джейн Смит ТАСС-ай корреспондентэй хөөрэлдэхэдөө хэлээ.

Бусад оронуудтал адли, СССР-тэшье олон миллион хүн зон тэрэниие мэдэдэг юм. Мэн штадай Манчестер хотын 13-тай һурагша 1982 ондо Советскэ Союзда ерээд бусахадаа, манай ядерна буу зэбсэгэй үе сагта элдэб арадуудай хоорондохи хани барисаан тон шухала удхашанартай байна гэжэ тэмдэглэбэ. «Эб найрамдалай элшэн сайд» гэжэ нэрлэгдэһэн Саманта нёдондо жэл авиационно аюул усалда орожо, наһа бараа һэн.

«Советскэ Союзда бидэниие тон халуунаар угтаба», — гэжэ Дж. Смит тэмдэглээ. «Артек» гэжэ уласхоорондын хүүгэдэй лагерьта совет-американ үхибүүдэй түрүүшын уулзалга болоһониинь тон шухала гэжэ тэрэ хэлэбэ. «Манай оронуудай үхибүүд ямараар ажаһуунаб гэжэ тэдэнэр хөөрэлдөө. Гол шухала юумэниинь юуб гэхэдэ, тэдэ мүнөө үеын эгээл шухала асуудалнуудые, тэрэ тоодо дайн дажар ба амгалан тайбан байдал тухай асуудалнуудые зүбшэн хэлсэһэн байна. Американ болон совет үхибүүдэй амгалан тайбан байдал хангахые хүсэжэ байһаниинь элеэр харагдаба»,— гэжэ Самантын эжы хэлэбэ.

«Иимэ харилсаанууд манай түби дэлхэй дээрэ эб найрамдалые бэхижүүлһын түлөө ниитын хэрэгтэ ехэ хубита болохо байна,— гэжэ Дж. Смит мэдүүлээ.— Ушарынь гэхэдэ, үхибүүдэй (гансашье үхибүүд бэшэ) ходо ходо уулзажа, үгээ ойлголсожо байхадань лэ ерээдүйдэ дайн байлдаагүйгөөр ажаһууха арга олгогдохо байна».

## БҮХЭДЭЛХЭЙН КОНФЕРЕНЦИ

НЬЮ-ЙОРК. Ядерна дайнай аюулые зайсуулан сарахын, зэбсэг хэрэгсэлнүүдые хуряахын тула бүхы гүрэнүүдэй хүсэлэл оролдолгонуудые нэгэдүүлхэ гээшэ буу зэбсэгүүдые хуряаха талаар бүхэдэлхэйн конференциие зарлаха шухала гэжэ тоолоно. Венгриин, Вьетнамай, СССР-эй түлөөлэгшэд буу зэбсэгүүдые хуряаха талаар бүхэдэлхэйн конференци үнгэргэхын тула ООН-ой тусхай комитедэй эндэ болоһон сесси дээрэ үгэ хэлэхэдээ тэмдэглээ. Иимэ хуралдаан зэбсэг хэрэгсэлнүүдые хуряалгын шухала эрхэ нүхэсэл болохо байна гэжэ тэдэнэр хэлэбэ.

Буу зэбсэгүүдые бүтээлгын улам шэнэ шатада гаргагдажа, бүри үргэнөөр үйлэдбэрилэгдэжэ байхадань, конференциие дары зарлаха шухала гэжэ Вьетнамай түлөөлэгшэ Буй Суан Нят тэмдэглээ. Сэрэгэй бүлэю хүсэтэй болохо гэһэн ябуулгануудые уйгагүйгөөр бэелүүлжэ байһан зэрхэг түримхэй империалис бүлэгөөрхидэй политикаһаа уламжалан, уласхоорондын байдал иимэ түгшүүрилтэй болоно.

Буу зэбсэгүүдые хуряаха бүхэдэлхэйн конференци дайн дажарай, илангаяа ядерна дайнай аюулые һулаарулгын асуудалнуудые шиидхэлгэдэ шэнэ ёһоор хандаха эрилтэ табина гэжэ Венгриин түлөөлэгшэ И. Микуш тэмдэглээ.

Ядерна буу зэбсэгэй үе сагта уласхоорондын хэрэгүүдтэ шэнэ ёһоор хандаха, зэбсэг хэрэгсэлнүүдые бүтээн гаргалгые зогсоожо, хүн зоной һуудал байдалые улам һайжаруулха эрилтэ табина гэжэ СССР-эй түлөөлэгшэ Е. Н. Головко мэдүүлбэ.

* * *

НЬЮ-ЙОРК. Энэ хуралдаан ойрын сагта зарлагдаха ёһотой гэжэ буу зэбсэгүүдые хуряаха талаар бүхэдэлхэйн конференци зарлахын тула эмхидхэгдэһэн тусхай комитет тоолоно гэжэ тус комитедэй эндэ дүүрэһэн сессидэ хабаадагшадай баталан абаһан жэл бүриин элидхэл соо хэлэгдэнэ. Энэ документ ООН-ой Генеральна Ассамблейн 41-дэхи сессиин баталамжада табигдаха байна.

Уласхоорондын оршон байдалай таарамжагүй байһанһаа уламжалан, тус конференциие һаяар зарлахын аргагүй гэһэн Холбоото Штадуудай болон тэдэнэй союзнигуудай тезисые делегадууд буруушааба. Имагтал иимэ оршон байдалда конференци зарлагдаха ёһотой гэжэ ЧССР-эй түлөөлэгшэ Любомир Долейш хэлээ.

США болон НАТО-гай талаар тэрэнэй союзнигууд буу зэбсэгүүдые хуряалгын конференци зарлаха гэһэн һанал бодолые буруу һүргэхые оролдоно гэжэ комитедэй гэшүүд тэмдэглэбэ.

## ПРАВДА БУРЯТИИ

**Нэгэдэхи хуудаһанда.** «Һүһаали, шэгнүүр ехээр нэмээхэ хаһа» — түрүү бэшэг. «Үбһэ хуряалгын үедэ үдэр, час бүхэн үнэтэй» — суглуулбари.

**Хоёрдохи хуудаһанда.** Эдеэ хоолой программа. «Барилгын шанар юундэ муу байнаб?»— Г. Прошкиной статья. «Шэнэ зуһаланда түрүүшынхеэ зуһана» — А. Субботиной статья.

**Гурбадахи хуудаһанда.** Архитектурын үдэрнүүд — Буряадай АССР-тэ. «Ябагаар ябагшад хотын үйлсэнүүдтэ» — В. Бельгаевай статья. «Тэмсэлэй замаар — А. Бартановагай статья.

**Дүрбэдэхи хуудаһанда.** «Түрэл дайда» — Дамба Жалсараевай статья. Спортын һонин. Соносхолнууд.

## САГАЙ УЛАРИЛ

МҮНӨӨДЭР республика доторнай сэлмэжэ, бүрхэжэ бай-

## СЭНХИР ЭКРАН

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА

**Москва.** 9.00—«Время». 9.45—«Аяншалагшадай клуб». 10.45 — «Обещаю быть»—үхибүүдтэ фильм. 12.00 — Шэнэ һонин (12.05 хүрэтэр). 15.30 — Шэнэ һонин. 15.50—«Холо ба ойро»—баримтата фильмнүүд. 16.30—Аджарай АССР-эй Гүрэнэй дуу, хатарай ансамблиин концерт. 17.05—«Гайхамшагта хүнүүдэй ажабайдал». «Валерий Чкалов»—уран һайханай фильм.

**Улаан-Үдэ.** 18.30—«Кургальджино»— телеочерк. 18.50 — «Үгэ ба ажал хэрэг». 1986 оной түрүүшын хахад жэлдэ Улаан-Үдэ хотын предприятиин дүнгүүдые согсололго. 19.25 — «Байгал» — мэдээсэлэй программа.

**Москва.** 19.45—«Мүнөөдэр — түби дэлхэй дээрэ». 20.00 — «Эб найрамдал ба залуушуул». 20.35—«Одиноким предоставляется общежитие» — уран һайханай фильм. 22.00—«Время». 22.35—һайхан хүсэлэлэй нааданууд. Далбагата спорт. Спортивна гимнастика. 00.05—һайхан хүсэлэлэй наадануудай дневник. 00.20—«Мүнөөдэр — түби дэлхэй дээрэ» (00.45 хүрэтэр).

ХОЁРДОХИ ПРОГРАММА

**Москва.** 9.00—Үглеонэй гимнастика. 9.20 — «Невероятное пари, или истинное происшествие, благополучно завершившееся 100 лет назад»—уран һайханай фильм. 10.40—«Резервы рабочей Волги»—баримтата фильм. 11.00—«Һургуулиин реформо: хоёр жэлэй һүүлдэ». СССР-эй гэгээрэлэй министр С. Г. Щербаковтой хөөрэлдөөн. 11.30—«Советскэ Союз сосгуур»—киножурнал. 11.50—«Дайн тэдэниие туршан шалгаа». Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агуухэ дайнай үедэ Киевэй сэрэгэй училищинуудые дүүргэгшэдтэй һуригшадай уулзалга. 14.50—«Харилсаа холбоон» — тележурнал.

МАНАЙ АДРЕС. ТЕЛЕФОНУУД: ИНДЕКС 670000

УЛАН-УДЭ, КАЛАНДАРИШВИЛИ, 23, редактор — 2-50-96, приемная — 2-54-54, зам. редактора — 2-68-08, зам. редактора — 2-62-62, отв. секретарь — 2-50-52, секретариат — 2-66-76, отделы: партийной жизни — 2-34-05, пропаганды — 2-56-23, промышленности и строительства — 2-61-35, сельского хозяйства — 2-64-36, 2-63-86, советского строительства и быта — 2-69-58, культуры и школ — 2-60-2., 2-57-63, информации — 2-60-91, переводов — 2-54-93, писем и селькоров — 2-67-81, корректорская — 2-33-61, выпускающие — 2-35-95 отдел объявлений — 2-65-54.

Республиканская типография Государственного комитета Бурятской АССР по делам издательств, полиграфии и книжной торговли г. Улан-Удэ ... Н-04790. Заказ № 164. Индекс ...